

‘કિરણુ ૩ જી. સુધાની સાચવણી’

સુધા પોતાની ચોપડીઓ બહુ સારી રીતે સાચવતી. જ્યારે જુઓ ત્યારે એની ચોપડી નવા જેવી લાગે. ચોપડીની માચવણીની વાત આવે ત્યારે રિક્ષક પણ સુધાનો દાખલો આપે. આથી ધીરે ધીરે આખી નિશાળમાં સુધાનું નામ જાણીતું થઈ ગયું. એક દહાડો પ્રવીણે સુધાને પૂછ્યું કે સુધાબેન! તમે કેવી રીતે ચોપડી સાચવો છો?

સુધા—માગ બાપાજીએ મને ચોપડી સાચવવાના નવ નિયમો શીખવ્યા છે તે બરાબર પાળુ છું એટલે ચોપડી સચવાયેલી રહે છે.

પ્રવીણ—એ નિયમો મને કહેશો?

સુધા—હા, ભાઈ! વણી ખુશીથી. લો, સાંભળો.

(૧) પૃષ્ઠ ચડાવ્યા વિના ચોપડી વાપરવી નહિ.

(૨) એને મેસો હાથ લગાડવો નહિ.

(૩) એને બહુ પહોળી કરવી નહિ.

(૪) એને ગમે ત્યાં રખડતી મૂકવી નહિ.

(૫) નિશાનીની ખાતર એનું કોઈ પાનું વાળવું નહિ

(૬) એને કોઈ પણ કાગળે લોથ પર પછાડવી નહિ.

(૭) એના ઉપર બેસવું નહિ કે એના ઉપર માથું મૂકીને સૂવું નહિ.

(૮) આંગળીએ થુંક લગાડી એનાં પાના ફેંવવાં નહિ.

(૯) એ બંધ કરીએ ત્યારે એની અદર પેન કે એવું બીજું કંઈ મૂકવું નહિ.

પ્રવીણ—આ નિયમો તો વણા સારા છે અને સહેલાઈથી પાળી શકાય તેવા છે.

કિરણ ૪ થું. હજી પણ ન ઓળખી ?

હું આકાશમાં રહુ છું.

ઝડપભેગ દોડુ છું.

આખી દુનિયામાં મહાલુ છું.

મારા સપાટામાં જે આવે તેનો કચ્ચરધાણ વાળું છું.

ઝાડ સપાટામાં આવે તો ઝાડનો નાશ કરુ.

જનાવર સપાટામાં આવે તો જનાવરનો જાન લઉં.

તમે સપાટામાં આવો તો તમાગી ખબર લઉં.

ઘર પર પડુ તો ઘર ભાંગું.

હુગર પર પડું તો હુગર ફાડું.

મારા બાળનો પાર નથી.

માગે કંઈ ભાર નથી.

હું બહાર પડું ત્યારે વાદળ ખડખડ હસે.

હું અધારે અજવાળાં કરુ.

મારો અમકારો અજળ છે.

હુ એક પક્ષકારામાં ક્યાંની ક્યાં સતાઈ જાઉં.

મને જોતાં લોકોના મનમાં યાચ કે વરસાદ વરસશે.

હજી પણ ન ઓળખી ?

મારું નામ વીજળી

અર્હમ્

અમરદેવ જીવન જ્યોત્સિ

[બીજી કિરણાવલી]

(૨)

સચિત્ર

પ્રયોગક અને મપાન્ક

પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા એમ. એ.

પ્રકાશક

જીવનલાલ પનાલાલ

ઈ સ ૧૯૩૫.

વીર મવત ૨૪૧૨

વિ સ ૧૯૮૧

પ્રથમ આવૃત્તિ]

મૂલ્ય રૂ ૦-૬-૬.

[પ્રતિ ૨૦૦૦

મુદ્રક—રામચંદ્ર ચેશુ શેડમે,

નિર્ણયસા ૧૨ મુદ્રણાલય,

૨૬૨૮ લોક્ષાદ ગલી

મુખ્ય

પુનર્મુદ્રણ ભાષાતર વોરેને લગતા તમામ હક જોતાને સ્વાધીન રાખી આ પુસ્તક
અનન્ય પનાયાને અવનિના મલગાર દિવ મુખ્યથી પ્રસિદ્ધ કર્યું છે

પ્રાપ્તિસ્થાન—

અવનસાય પનાસાસ,

નિઝામ બિલ્ડિંગ,

કાવળાદેવી રોડ,

મુખ્ય

કિરણ પ મું. કાતર ને સોય

એક વખત કાતર અને સોયને તકરાર થઇ. કાતર કહે કે હું મોટી અને મોય કહે કે હું મોટી.

કાતર—મારા બંને પાના ધારવાળા છે. હું એ વડે મજબૂતમાં મજબૂત કપડુ કાપી શકુ છું. હું ન હોઈ તો દરજી ભૂખે મરે.

સોય—તું ગમે તેવી મોટી હશે પણ મારી તોલે ન આવી શકે. જો, તે કાપેલા કપડા હું જોડી શકુ છું હું લોકો નોટ કપડા તૈયાર કરુ છું. હું ન હોઈ તો તેમને ઉઘાડા ફરવુ પડે દરજી પણ મારી કિંમત તારા કરતા વધારે આંકે છે. એ મને પોતાના માથા ઉપર રાખે છે અને તને તો ભોંય ઉપર મૂકે છે વળી મારા વગર દરજીનો તો શું પણ ભક્ષભક્ષાનો ધંધો અટકી પડે મારી મોટાઈની શી વાત કરું? ડાહ્યા માણસો પોતાના બાળકોને શિખામણ આપતાં શુ કહે છે તેની તને ખબર છે?

કાતર—ના.

સોય—તેઓ કહે છે કે કાતર જેવા ન થવુ, પરંતુ સોય જેવા થવુ.

ગજ બાલુભા બેઠો હતો તે મૂંગે મોઢે પોતાની આ બે બેનોની વાત સાંભળતો હતો સોયે તેને પૂછ્યું કે કેમ ગજભાઈ! મારી વાત સાચી છેને?

ગજ—હા.

આ પ્રમાણે ગજે સોયનો પક્ષ લીધો એટલે કાતર હડી થઇ ગઇ. તે બોલી કે ગજભાઈ! મને એ શિખામણની મતલબ નહિ સમજાવો?

ગજ—હા, બેન! હું સમજાવું. સાંભળો આ દુનિયામા જે માણસ એક બીજાને સપ કગવી તેમને બેગા કરે છે તેને લોકો સોય સાથે સરખાવે છે, અને જે કસપ કરાવી તેમને જુદા પાડે છે તેને લોકો કાતર સાથે સરખાવે છે.

પિતૃ-સ્મૃતિ

કદી પણ ન વિસરી શકાય એવા
અનેક ઉપકારો જેમણે મારા
ઉપર કર્યા છે
તે

મારાં સ્વર્ગસ્થ પૂજ્ય માતાપિતાના
સ્મરણચિહ્ન તરીકે હું
આર્હત જ્વન જ્યોતિ
પ્રસિદ્ધ
કું
છું.

જ્વનવિદ્યા, મવળાર હિલ,
મુખર્ષી,
ચૈત્ર શુક્લ સપ્તમી,
૧૯૬૦

જ્વનલાલ પનાલાલ

કિરણ ૬ ટું. ઘડિયાળ જોઇને

(૧)

હું સીધે રસ્તે ચાલ્યો જતો હતો એવામાં મારી નજર કોઈ ચળકતી ચીજ ઉપર પડી. મેં પાસે જઈને જોયું તો એ ઘડિયાળ હતું. એ કોઈના હાથના કાંડા પરથી સરી પડ્યું હશે એમ મને લાગ્યું. એના માલિકને એ પહોંચતું કરાય તો ઠીક એમ વિચારી હું એ લેવા જતો હતો ત્યાં તો મને એમ થયું કે હું એ લઈશ તો કદાચ કોઈ મને ઉલટો ચોર ધારશે. એવા ભયથી હું એને અડક્યો જ નહિ ને ચાલતો થયો.

(૨)

હું મારા સગાને મળવા જતો હતો. થોડેક દૂર ગયા પછી મેં એક સોનાનું ઘડિયાળ પડેલું જોયું. એ લઈને હું ચોક્કસ ગયો, અને ત્યાંના ઉપરી અમલદારને મેં એ આપી દીધું. અમલદારે મને કહ્યું કે તપાસ કરતાં એ ઘડિયાળનો માલિક મળી આવશે તો તેને એ પાછું અપાશે.

(૩)

હું ઘેર જતો હતો. રસ્તામાં એક સોનાનું ઘડિયાળ પડેલું મારા જોવામાં આવ્યું. મને વિચાર થયો કે જો અહીંથી કોઈ બદમાશ પસાર થશે તો એ આ ઘડિયાળ પચાવી પાડશે, અને એના માલિકને એનો પત્તો નહિ લાગે. આથી મેં એ ઉપાડી લીધું. પછી મેં છાપામાં ખબર આપી કે મને રસ્તા પરથી એક ઘડિયાળ મળી આવ્યું છે. જેનું એ ઘડિયાળ હોય તે મને પૂરી ખાતરી કરાવીને લઈ લ્ય.

ઘડિયાળ જોઇને પહેલાં માણસે શું કર્યું ?

બીજાએ શું કર્યું ?

ત્રીજાએ શું કર્યું ?

તો એક નોંધ...

વિષયાનુક્રમ

નિપય	૪૭૫૩
પિતૃ-સ્મૃતિ	૩
આમુષ	૫
અનુક્રમણિકા	૬
કિરણો	૧-૫૮
અર્થ-સૂચી	૫૫-૫૬

કિરણ ૭ મું. નખ

વસતને નખ કપાવવાનો વણો કટાળો હતો. કોઈ કોઈ વાર તો એના નખ ખૂબ વધી જતા તો પણ એ કપાવનો નહિ એક વેળા એના ગુરુની નજર એના નખ ઉપર પડી. આથી તેમણે એને પૂછ્યું કે વસત! તુ આવા મોટા નખ વધાર છે તેને બદલે થોડે થોડે દહાડે એ કપાવતો હોય તો કેવું મારું? નખ વધારવાથી તુકસાન થાય તેની તને ખબર નથી? વસત શ્રમનો માર્ગો નીચું જોઈ ગયો અને એકે અક્ષર જોડ્યો નહિ. આથી ગુરુએ વિદ્યાર્થીઓને સલામ પૂછ્યો કે નખ વધારવાથી તુ તુકસાન થાય વારુ?

ચિનુ—આપણે નખ વધારીએ તો તેમા મેવ ભરાય એથી આપણને લોકો ગદા કહે વળી ખાતી વેળા એ મેલ મોઢામા થઈ આપણા પેટમા જાય તો આપણને રોગ થાય

ગુરુ—શાખારા ભાનુ! આ મબધમા તુ ઘેર વધારે કહી નકીશ?

ભાનુ—હા, હ મોટા નખ કદાચ શરીરના કોઈ ભાગને વાગે તો તે ભાગ પાકે વળી નખ વધારે વધ્યો હોય તો કોઈક વાર તે આખો પણ ઉખડી જાય અને એથી ઘણી ઘન્ટ થાય

ગુરુ—ભાનુ! હુ તારા આ જવાબથી તણો રાજ થયો છું વિદ્યાર્થીઓ! તમારે થોડે થોડે દહાડે નખ કપાવતા રહેવું જોઈએ વસત! તુ કાલે નખ કપાવીને નિશાળે આવજો કેટલાક છોકરા દાંત વડે નખ કરે છે, પણ તે બહુ ખોટું કહેવાય

તતુ—ગુરુજી! નખ કરડવાથી તુ તુકસાન થાય?

ગુરુ—નખ કરડવા એ એક કુટેવ છે એનાથી ઘણું તુકસાન થાય છે નખ કરડવાની નખમા ભરાયેલો મેલ તેમજ એ ઉપરના ઝીણા જતુઓ મોઢા વાટે શરીરમા દાખલ થાય છે વળી નખના નાના નાના ટુકડાઓ પેટમા જાય તો હોજરી તેમજ આતરડા બગડે

જુજરાતી અક્ષરજ્ઞાન ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓથી શરૂ કરી ઉત્તરોત્તર અદિયાતી કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી થાય એવી અગ્ર્યાર કિરણાવલીઓ તૈયાર કરી આપવાનું કામ અમોએ પ્રો હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા એમ. એ મહાશયને મોખ્ય હતું આ કિરણાવલીઓ પૈકી પહેલી કિરણાવલી અમોએ આગરે છ માસ ઉપર પ્રસિદ્ધ કરી છે, અને આજે અમો આ બીજી કિરણાવલી પ્રસિદ્ધ કરીએ છીએ

પહેલી કિરણાવલીની જેમ પ્રત્યુત્ત કિરણાવલી પણ અમોએ યોગ્ય સુધારાવધારા તથા સૂચના માટે જુદા જુદા સાક્ષરો ઉપર મોકલાવી હતી જે માધ્યરોએ અમોને આ કિરણાવલી જોઈ આપી છે એ બધાનો અમે અહીં આભાર માનીએ છીએ અને લવિધ્યમા પ્રસિદ્ધ થનાર કિરણાવલીઓમા પણ પોતાનો સક્રિય સહકાર અમને આપવા અમો તેમને વિનંતિ કરીએ છીએ

આ બીજી કિરણાવલી માટેના ચિત્રો શ્રીયુત રવીન્દ્ર દત્તે અને શ્રીયુત અરવિંદે દોરેલ છે પહેલી કિરણાવલી પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા બાદ અમોએ તેની નકલો અભિપ્રાય તેમજ સૂચના માટે જુદા જુદા મુનિવરો તથા જૈન તેમજ અજૈન સભ્યનો ઉપર મોકલાવી હતી આમાથી જેઓએ અમને પોતાનો અભિપ્રાય મોકલેલ છે તેઓનો અમે અહીં આભાર માનીએ છીએ. સાથે સાથે જે પત્રકારોએ પહેલી કિરણાવલીની સમાલોચના પોતાના પત્રમા પ્રસિદ્ધ કરી છે એ પત્રકારોનો પણ અમે અહીં આભાર માનીએ છીએ

હાલમા પહેલી કિરણાવલી અહીંની એક જૈન હાઈ સ્કૂલમા ધાર્મિક અભ્યાસના પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે શીખવવામા આવે છે

આ બીજી કિરણાવલીમા ન્યૂનતા જણાવ તો તે સૂચવવા તરફનો અમારી ખામ વિનંતિ છે જેથી બીજી આવૃત્તિમા તે તરફ બનતું લક્ષ્ય આપી શકાય

યોગ્ય મહાશયે આર્હત જીવન ત્યોતિને ઉદેશીને તૈયાર કરેલી એક વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના, અમારુ વક્તવ્ય તેમજ અભિપ્રાયો હવે પછી એક સ્વતંત્ર પુસ્તકરૂપે બહાર પાડવા અમારી ઇચ્છા છે

જીવનનિયા, મલબાર હિલ,
મુમ્બઇ.
તા ૧-૧૦-૩૪

જીવનલાલ પનાલાલ

કિરણ ૮ મું. ઘડી

સરલા—તરલા ભાભી આ મદારીની ડુગડુગી જેવું તમે શુ લાગ્યા ?

તરલા—વખત માપવાની રેતીની સીસી.

સરલા—એનાથી કેવી રીતે વખત મપાય ?

તરલા—હો, હું તમને સમજાવું. આ લાકડાનું વર છે.

એની અદર આ કાચની સીસી છે. એ સીસીનો ઉપલો ભાગ ખાલી છે અને નીચલા ભાગમાં રેતી છે. તમે આ સીસીને ઊંધી કરો. હવે શું થાય છે ?

સરલા—ઉપલા ભાગમાંની રેતી નીચલા ભાગમાં પડે છે.

તરલા—ઉપલા ભાગની બધી રેતીને પડી રહેતા ચોવીસ મિનિટ લાગશે આટલા વખતને આપણે ઘડી કહીએ છીએ.

સરલા—ભાભી ! હવે હું સમજી કે આ રેતીની સીસી વડે વખત કેવી રીતે મપાય છે, પણ આપણને આનો શો ખપ છે ?

તરલા—હું આ સીસી માસીજીને માટે લાવી છું. એમને ઘડિયાળમાં જોતા આવડતુ નથી. એથી બે વડીનું સામાયિક કરવા માટે તેમણે એ મગાવી છે.

સરલા—આવી રેતીની સીસીથી બે વડી જેટલો વખત કેવી રીતે મપાય ?

તરલા—ઉપલા ભાગમાંથી રેતી નીચલા ભાગમાં પડી રહે એટલે આ રેતીની સીસીને ઊંધી કરવાથી ક્રી રેતી નીચલા ભાગમાં પડવા માડશે. બધી રેતીને પડી રહેતા બીજી એક ઘડી લાગશે. આ પ્રમાણે રેતીની સીસી વડે બે ઘડી જેટલો વખત પણ માપી શકાય છે. વધારે ઘડીઓ માપવી હોય તો પણ આ સીસી કામ લાગે આના વડે એક વખતે એક વડી જેટલો વખત માપી શકાય છે તેથી આપણે આને ઘડી કહીએ છીએ બે વડી એક વખતે મપાય એવી પણ રેતીની સીસીઓ મળે છે અને એને તો સામાયિક ક્રતા વચમાં ફેરવવી પડતી નથી.

અનુક્રમણિકા

ક્રમાંક	વિષય	પૃષ્ઠાક
૧	નવમ્ભ મત્ર	૧
૨	પ્રાર્થના (કવિતા)	૨
૩	મુવાની માચવણી	૩
૪	હજી પણ ન ઓળખી ?	૪-૫
૫	કાવ્ય ને ગોષ્ઠ	૬
૬	ધર્મિયો ને ને	૭
૭	નખ	૮
૮	ધર્મ	૯
૯	વોગવાલિયો	૧૦
૧૦	પત્રિકા	૧૧
૧૧	માપ ને માહુરી	૧૨-૧૩
૧૨	બુદ્ધિની બનિદાગી	૧૪-૧૫
૧૩	માર્ગે ધર્મો (કવિતા)	૧૬
૧૪	ગા	૧૭-૧૮
૧૫	મ	૧૯-૨૦
૧૬	કાગે કે કાગે	૨૧-૨૨
૧૭	સ્વર્ગ	૨૩-૨૪
૧૮	ધર્મ	૨૫-૨૬
૧૯	કાગે ને ગિયાગ	૨૭-૨૮
૨૦	નિધિઓ	૨૯-૩૦
૨૧	મહિનાઓ ને મહત્ત્વો	૩૧
૨૨	સંગીત મુદ્ધ	૩૨-૩૩
૨૩	નવમ્ભવાળી	૩૪-૩૫
૨૪	આધો વાવો	૩૬-૩૭
૨૫	આ તે રમત ?	૩૮-૩૯
૨૬	મદમ	૪૦
૨૭	મરિ ભાગ ૧ લો	૪૧-૪૨
૨૮	મરિ ભા ૨ લો	૪૩-૪૪
૨૯	નિનપૂર્વ (કવિતા)	૪૫
૩૦	વિષમય ભાગ ૧ લો	૪૬-૪૭
૩૧	વિષમય ભાગ ૨ લો	૪૮-૪૯
૩૨	વ લો	૫૦-૫૪

કિરણુ ૯ મુ લોઢાવાણિયો

એક વેળા કેટલાક વેપારીઓ પૈસા કમાવા માટે પરદેશ જવા નીકળ્યા. રસ્તે જતા લોઢાની એક ખાણ આવી. બધાએ તેમાંથી લોઢુ લીધું. આગળ ચાલતા વેપારીઓની નજર તાબાની ખાણ ઉપર પડી. બધા વેપારીઓએ લોઢુ મૂકી દઈ તાબુ ઉપાડ્યું, પરંતુ તેઓમાના એક વાણિયાએ તો લોઢુ જ ગમી મૂક્યું.

થોડો વિસામો ખાઈ બધા આગળ વધ્યા તો રુપાની ખાણ તેમના જોવામાં આવી. બીજા બધા વેપારીઓએ તાબુ પડતું મૂકી રુપુ લઈ લીધું. આ વખતે પણ પેલા વાણિયાએ તો લોઢુ જ સવરી રાખ્યું.

આપણે આગળ જમણું તો તાબા અને રુપા કગતા પણ વધારે કિંમતી ધાતુની ખાણ હાથ લાગરો એમ ધારીને એ વેપારીઓએ મુસાફરી આગળ લખાવી. પેલો વાણિયો પણ તેમની સાથે જ ચાલ્યો. વેપારીઓની ધારણા સાચી પડી તેઓ થોડેક દૂર ગયા એટલે સોનાની ખાણ આવી. પેલા વેપારીઓએ રુપાને જતું કરી સોનું લઈ લીધું, પરંતુ પેલો વાણિયો તો લોઢાને જ વળગી રહ્યો.

સોનું વેચી પૈસા જરવાના ધરાદાથી વેપારીઓ ત્યાંથી ઉપડ્યા. પેલો વાણિયો સાથે જ હતો થોડુંક ચાલતાં એક હીરાની ખાણ આવી. એ જોતા વેપારીઓના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. તેમણે સોનું પડતું મૂકી હીરા ઉપાડ્યા.

આ વખતે બધા વેપારીઓએ પેલા વાણિયાને બહુ બહુ સમજાવ્યો કે તું પણ હીરા લઈ અમારા જેટલો જ પૈસાદાર બન, હજી કાંઈ બગડી ગયું નથી, પણ તે તો લોઢાને જ વળગી રહ્યો. એ ઉપરથી બધા વેપારીઓએ એનું નામ લોઢાવાણિયો પાડ્યું.

થોડા વખતમાં વેપારીઓએ હીરા વેચી ખૂબ પૈસો એકઠો કર્યો. પછી તેઓ પોતાના નગરમાં આવી મુખે રહેવા લાગ્યા. પેલો લોઢાવાણિયો તો પહેલાની જેમ ગરીબ જ રહ્યો. હવે વેપારીઓની સપત્તિ એને યવા લાગ્યો કે મેં ખોટી જિંદગી દોત તો આજે મારું ન

કિરણ ૧ લું. નવકાર મંત્ર

નમો અરિહંતાણું.

નમો સિદ્ધાણું.

નમો આયરિયાણું.

નમો ઉવજ્જાયાણું.

નમો લોચે સવ્વસાહણું.

એસો પંચનમુક્કારો

સવ્વપાવપ્પણાસણો

મંગલાણું ચ સવ્વેસિં

પઠમં હવધ મંગલં.

આ નવ લીટીઓ છે. દરેક લીટી પદ કહેવાય છે. નવે પદો મળીને નવકાર મંત્ર થાય છે. એ સૌથી સરસ અને પવિત્ર મંત્ર છે. આપણે દરેકે એ મોઢે કરવો જોઈએ. સવારે પથારીમાંથી ઊઠતાં પહેલાં અને રાતે સૂતાં પહેલાં આપણે એ મંત્ર ત્રણ વાર તો ગણવો જ જોઈએ.

નવકાર મંત્રમાં કેટલા અક્ષરો છે :

એમા જોડાક્ષર કેટલા છે :

‘નવકાર’માંથી કયા બે અક્ષરો મળીને એક આકારો બને છે :

કયા બે અક્ષરો મળીને ‘મરદ’ એવો અર્થ થાય છે :

કયા બે અક્ષરો મળીને ‘જગલ’ એવો અર્થ થાય છે :

કમા બે અક્ષરો મળીને ‘શરીરનો એક ભાગ’ એવો અર્થ થાય છે :

કિરણ ૧૦ મું. પરીક્ષા

એક રાજ હતો. એ દિલનો યશો ઉદાર હતો. એ પ્રજાને પોતાનાં સંતાનની પેઠે આહતો પ્રજાને જરાએ દુઃખ ન પડે તેની એ પૂરેપૂરી કાળજી રાખતો.

એક દહાડો એ રાજાને ખબર પડી કે પાસેના દેશનો રાજા પોતાના દેશ ઉપર ચડી આવનાર છે. આથી પોતાની પ્રજાને માથે સંકટ આવી પડશે એવો વિચાર આવતા તેને ચિંતા થવા લાગી. એ જોઈને પ્રધાને કહ્યું કે એમા ગભરાવાનું કંઈ કારણ નથી. આપણી પાસે યુધ્ધળ પૈસો છે. આપણે જીતજીતામા લશ્કરમા ભરતી કરી શકશું અને પ્રજાનો વાળ પણ વાકો થવા નહિ દઈએ.

રાજાને આ વાત ગળે ઉતરી એટલે પ્રધાને લશ્કરમા માણસો રાખવા માલ્યા.

આ વાતની ખબર પડતા કોઈક ગામમાથી કેટલાક લડવૈયાઓ ત્યાં આવ્યા. એ બધામા સંપત્તિ તો નામે ન હતું. સૌ કોઈ પોતપોતાને મોટો ગણતો. કોઈ કોઈને ગણકારતો ન હતો. તેમ છતાં નોકરી મેળવવાના ઇરાદાથી તેઓ એક વાગ એકઠા મળ્યા. પછી એકને આગળ કરી તેઓ પ્રધાનને મળ્યા.

પ્રધાન તો કોઈને પણ પરીક્ષા કર્યા વિના લશ્કરમા રાખતો નહિ. તેણે પેલા લડવૈયાઓને સૂવા માટે બધા વચ્ચે એક જ ખાટલો મોકલાવ્યો. એ જોઈને એક કહે કે હું સૂઈ અને બીજા કહે કે હું સૂઉં એમ એ બધા માહોમાહે લડવા લાગ્યા. આખરે કોઈ પણ લડવૈયો ખાટલામા સૂતો નહિ. બધા ખાટલાને વચ્ચે મૂકી તે તરફ પગ રાખીને સૂતા.

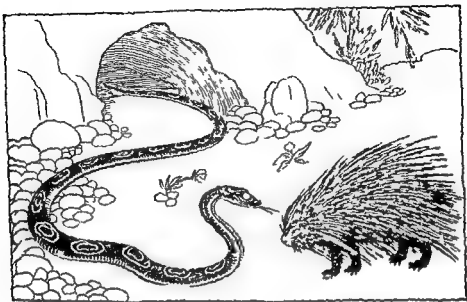
પ્રધાનના માણસોએ બીજા દહાડે સવાગના આવીને આ બનાવ પ્રધાનને કહી સમજાવ્યો. પ્રધાનને લાગ્યું કે આવા લડવૈયાઓને લશ્કરમા રાખી ન શકાય. લશ્કરમા તો સખીલા માણસો કામ લાગે. આ લોકો તો એક રાત પણ સખીને રહી શક્યા નહિ. વળી એમાથી કોઈ પણ એક બીજાના હાથ નીચે કામ કરવા તૈયાર હોય એમ જણાતું નથી. એમ વિચારી તેણે પેલા લડવૈયાઓને કહાવ્યું કે તમને નોકરીમા રાખી શકાય તેમ નથી.

કિરણ ૨ જીં પ્રાર્થના

(હોહરો)

ઓ ઇશ્વર ! તુજ શક્તિનો,
 કહેતા ના'વે પાર,
 જ્ઞાન, દયા ને સત્યનો,
 અક્ષય તુ ભડાર. ૧
 તુ દેવોનો દેવ છે,
 તારા ગુણ અનંત,
 નામ રટણ તારુ કરે,
 પામે દુઃખનો અંત ૨
 આ દુનિયામાં તુજ વિના,
 માટે નહિ આધાર,
 નાવ ! નિઃજન હું તને,
 વડુ વારંવાર ૩
 નિર્ભય મન મારુ બને,
 કરે ન પાપ પ્રવેશ,
 તુજ આજ્ઞા હૈયે વસે,
 માગુ એ પરમેશ ! ૪

કિરણ ૧૧ મું સાપ ને સાહુડી

એક દહાડો એક સાપ પોતાના દગ પાસે ફરતો હતો એવામા એની નજર ત્યા થઈને પસાર થતી એક સાહુડી ઉપર પડી તેને બેખાકળી બેઠને સાપે પૂછ્યું કે સાહુડીબેન! તમે કેમ આટલા બધા ગભરાઈ ગયા છો?

સાહુડી—સાપબાઈ! ગત પડવા આવી છે ને મને માગ ધરનો ગસ્તો જડતો નથી, એથી હું ગભરાઈ ગઈ છું

સાપ—બેન! ફિકર ન કરો. આજની રાત મારે ત્યા રહો. સવારે હું તમને મૂકવા આવીશ

સાહુડી—તમને તસ્દી કેમ અપાય?

સાપ—એમા તસ્દી રોની! તમારા જેવા બેનના આવવાથી મારું દગ પવિત્ર થશે મને કશી અગવડ પડે તેમ નથી.

આ સામળીને સાહુડીએ હા પાડી એટલે સાપ દરમા ગયો ને સાહુડી પણ તેની પાછળ પાછળ ગઈ સાહુડીના અણીદાર સિસોળિયા માપને ભોંકાવા

લાગ્યાં. તેનું શરીર પણ થોડુંક છોલાયું, પરંતુ પરોણાને એક વાર બોલાવ્યા પછી તેમને કાઢી તો થોડા જ મૂકાય એવો વિચાર કરી સાપે મહામહેનતે રાત પૂરી કરી.

સવાર પડતાં સાહુડી જાગી. તેની નજર સાપ ઉપર પડતાં તે બોલી ઊઠી કે અરે, આ શું થયું? તમારું શરીર શાથી છોલાયું? સાપે જવાબ આપ્યો કે તમારા સિસોળિયા લાગવાથી.

સાહુડી—ભાઈ! મારે લીધે તમને આટલું બધું દુઃખ થયું તો પણ તમે મને કેમ ન જગાડી?

સાપ—એમાં શું જગાડવા હતાં? એટલું દુઃખ તો મારાથી સહન થઈ શકે તેમ હતું, પરંતુ હવે હું કદાચ તમને મૂકવા નહિ આવી શકું એ વિચાર મને સાલે છે.

સાહુડી—ભાઈ! તમારી પરોણાગતની તો હદ થઈ. આવી દશામાં પણ તમારે મને મૂકવા આવવું છે, કેમ?

સાપ મૂગી રહ્યો. સાહુડીએ તેનો ખૂબ ઉપકાર માન્યો અને તે પોતાને ઘેર જવા ઉપડી. તે થોડેક દૂર ગઈ હશે એટલામાં તેને એક બીજી સાહુડી સામે મળી. તે તેને શોધવા જ નીકળી હતી જલદી પત્તો ખાઈ જવાથી તે રાજ થઈ અને સાહુડીઓ ચાલતી જાય અને એક બીજાને રાતની વાત કહેતી જાય. એમ કરતાં કરતાં એ બંને સહીસલામત ઘેર પહોંચી.

સાહુડી જ્યાં રહે :

એના સિસોળિયા શા ખપમા આવે છે :

પરોણા સાથે ઠંવી રીતે વર્તવું બેઘરું :

કિરણ ૧૪ મું. રંગ

ચોમાસું બેસી ગયું હતું વરસાદ રોજ પડતો હતો આજે ઉવાડ હોવાથી નમતો પહોર થતાં ઘણાખરા લોકો ફરવા નીકળી પડ્યા હતા. અશોક એના બાપા કાંતિલાલ સાથે નદીકિનારે આવીને બેઠો હતો પવન ધીરે ધીરે વાતો હતો. આકાશમાં વાદળા આમથી તેમ જતાં હતા.

એવામાં એકાએક આકાશમાં મેવધનુષ્ય થયું અશોક એ જોઈને રાજી ગઈ થઈ ગયો. તે બોલી ઊઠ્યો કે બાપા! જુઓ, જુઓ, આકાશમાં તો રંગના પટા પડ્યા છે. એ સાંભળીને કાંતિલાલે જવાબ આપ્યો કે ભાઈ! તારી વાત સાચી છે. આપણે આવા પટાને મેવધનુષ્ય કહીએ છીએ કેટલાક લોકો એને ઇન્દ્રધનુષ્ય પણ કહે છે કોઈ કોઈ વાર તો આકાશમાં એક સાથે બે મેવધનુષ્ય પણ થાય છે. એ બેના રંગોનો ક્રમ એક બીજાથી ઉલટો હોય છે.

અશોક—એ જોવાની તો ઘણી ગમ્મત પડતી હશે, નહિ વારુ?

કાંતિલાલ—હા અશોક! જો, આ મેવધનુષ્યમાં રંગના સાત જુદા જુદા પટા જણાય છે. સૌથી ઉપરના પહેલા પટાનો રંગ કુંકુ જેવો રાતો છે. બીજા પટાનો રંગ નારંગી જેવો છે. એ રંગનું નામ પણ નારંગી છે. ત્રીજા પટાનો રંગ હળદર જેવો પીળો છે. ચોથાનો રંગ ઝાડના તાલ્લ પાંદડા જેવો લીલો છે. પાંચમાનો રંગ આકાશના જેવો વાદળી છે. છઠ્ઠાનો રંગ ગળીના જેવો નીલ છે સાતમાનો રંગ પાટલના જેવો છે. એ રંગ જાણુડો આસમાની કહેવાય છે અશોક! આવા સાતે રંગો ભીંત ઉપર પાડી શકાય.

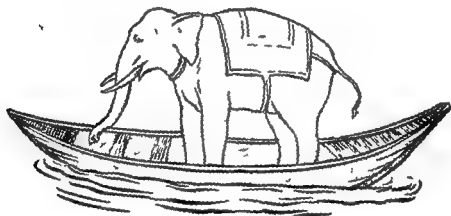
અશોક—કેવી રીતે?

કાંતિલાલ—તારી પાસે પેલો કાચનો ત્રણ પાસાવાળો હીરો છે એમાંથી સૂર્યનાં કિરણો પસાર થઈ ભીંત ઉપર પડે એવી રીતે જો આપણે એને ધગીએ તો ભીંત ઉપર મેવધનુષ્યની પેઠે સાતે રંગો પડે. એ સાત રંગોમાંથી લાલ, પીળો ને વાદળી એ ત્રણ મૂળ રંગ ગણાય છે. બાકીના બધા મેળવણીથી થાય છે. સાતે રંગો મેળવવાથી ધોળો રંગ થાય છે. આપણે સામાન્ય રીતે રંગ પાચ

કિરણ ૧૨ મુ. બુદ્ધિની બલિહારી

કોઈ એક નગરમાં એક રાજા રાજ્ય કરતો હતો તે હમેશા બુદ્ધિશાળી માણસોને પ્રધાન તરીકે રાખતો. અત્યાર મુઘીમાં જુદી જુદી યુક્તિઓ રચી તેણે ૪૬૬ બુદ્ધિશાળી માણસોને શોધી કાઢી પ્રધાન બનાવ્યા હતા. હવે તેનો વિચાર વડો પ્રધાન નીમવાનો થયો આથી તેણે એક નવી જ યુક્તિ રચી.

ગરબાર્ગમાં એક મોટા હાથીને થાભલા સાથે બધાવી તેણે એક જાહેર કુર્ચુ કે જે કોઈ આ હાથીનું વજન કરી આપશે તેને વડો પ્રધાન બનાવવામાં આવશે આ સાબળીને મૌએ પોતાની બુદ્ધિ દોડાવી, પરંતુ કોઈને હાથીનું વજન કરવાનો ઉપાય સૂઝ્યો નહિ.

એક દિવસ એક મુસાફર ફરતો ફરતો એ નગરમાં આવી ચઢ્યો. તે ધણો ચતુર હતો તેને આ વાતની ખબર પડતા તે પેલા હાથીને નદીને કાઠે લઈ ગયો ત્યાં તેણે એ હાથીને એક વહાણ ઉપર ચડાવ્યો. હાથીના વજનને લીધે વહાણ પાણીમાં વધારે ઊંડુ ગયું એ ક્યા મુઘી ઊંડુ ગયું છે તે તેને બાલુકા દુ આથી વહાણને ફરતુ જ્યાં જ્યાં પાણી અડકતુ હતુ ત્યાં ત્યાં તેણે એક નિગાની કરી લીધી પછી તેણે હાથીને વહાણમાંથી ઉતરાવી લીધી

ગણાવીએ છીએ: (૧) ધોળો, (૨) રાતો, (૩) પીળો, (૪) લીનો અને (૫) કાળો.

નીચેની ટીબ્લેને તમે રંગ પ્રમાણે ગોઠવો -

ડુંક	સોલુ	કોયન	લોહ	પાત્રી ઢરી
તાલુ	ઉમતો સરજ	ચિત્તજ	તૃરિયુ	કાચી ઢરી
દૂધ	ખરામ	કામળ	લોહી	પોપટ
ચણાની દાળ	ડું	મગ	ચણોહી	કોલસો

ધોળો	રાતો	પીળો	લીનો	કાળો

વહાણમાંથી હાથીને ઉતારી લેતાં વહાણમાંનો ખોજો ઓછો થયો. એથી એ વહાણ ઉપર આવ્યું અને નિશાની કરેલા ભાગને પાણી ન અડકતાં એની નીચેના ભાગને પાણી અડક્યું.

હવે તેણે વહાણમાં પથરા ભરવા માંડ્યા. જેમ જેમ પથરા ભરાતા ગયા તેમ તેમ વહાણ પાણીમાં વધારે ને વધારે ઊંડું ઉતરતું ગયું. વહાણ ઉપરથી હાથીને ઉતારતા પહેલા જે નિશાની કરી લીધી હતી ત્યાં સુધી વહાણ ઊંડું ગયું એટલે તેણે પથરા ભરવા બંધ કર્યાં. પછી તેણે એ પથરા બહાર કાઢીને તોળી નેયા.

હાથીને ખેસાડવાથી વહાણ જેટલું ઊંડું ગયું હતું તેટલું જ ઊંડું પથરા ભરવાથી તે ગયું. એ ઉપરથી હાથીનું વજન એ પથરાના વજન જેટલું જ હોય છે એમ તેણે નક્કી કર્યું. પછી તે ગળ પાસે ગયો અને તેણે હાથીનું વજન કેટલું છે તે કહ્યું. રાજાને પહેલેથી બધી વાતની ખબર પડી ગઈ હતી એથી તેણે એને શાખાશી આપી અને વડો પ્રધાન બનાવ્યો.

હાથી તો શુ પણ એના કરતા પણ બારી વસ્તુઓના વજન કરવા માટે હાલમાં પાવડી ઠાટા (platform-balance) વપરાય છે

કિરણ ૧૫ મું. રસ

આજે વિબોધની વરસગાડ હોવાથી સગાંવહાલાને જમવા તેજ્યાં હતાં. શેકેલી લાપસીનું જમણ કરવાનું હતું. વિબોધનાં ફોદ લાપસીમાં નાખવા માટે બદામ તૈયાર કરતાં હતાં. વિબોધ એ બદામ ચાખતો હતો. થોડીક બદામ ચાખ્યા પછી એક બદામ કડવી નીકળતાં એનું મો કટાણું થયું. તે જોઈને એનાં ફોદએ એને પૂછ્યું કે કેમ ભાઈ! બદામ કડવી છે કે શું? વિબોધે હા પાડી. એ ઉપરથી એનાં ફોદએ એને કહ્યું કે તું બહાર જ ને એ બદામ થૂંકી આવ. પછી હું તને સાકર આપું તે ખાજે. વિબોધ એ થૂંકી આવ્યો એટલે તેમણે એને સાકર આપી. વિબોધ એ સાકર ખાતો હતો એવામાં એની બેન મનોરમા ત્યાં આવી ચડી. તેણે એને પૂછ્યું કે ભાઈ! તારા મોંમાં શું છે?

વિબોધ—સાકર.

મનોરમા—વિબોધ! એનો સ્વાદ કેવો લાગે છે?

વિબોધ—ગાળ્યો.

મનોરમા—વિબોધ! બીજી કદ કદ ગળી ચીજે તારા ખાવામાં આવી છે?

વિબોધ—શેરડી, ગોળ અને કેરી.

મનોરમા—ભાઈ! એ તો તું જાણે છે ને કે કેરી બરાબર પાકેલી હોય તો તે મીઠી લાગે, નહિ તો તે ખાટી લાગે?

વિબોધે હા પાડી. મનોરમાએ તેને પૂછ્યું કે તને કોઈ મીઠું ખાવા આપે તો?

વિબોધ—મોટી બેન! એવી ખારી ચીજ મને ન ભાવે.

મનોરમા—મરચાનો સ્વાદ કેવો હોય છે?

વિબોધ—તીખો.

મનોરમા—ભાઈ! તને કયા કયા સ્વાદની ખબર છે?

વિબોધ—કડવો, ગાળ્યો, ખાટો, ખારો અને તીખો.

મનોરમા—આ પાંચ જાતના સ્વાદ ઉપરાંત એક છઠી જાતનો પણ સ્વાદ છે.

કિરણ ૧૩ મુ મારો ધધો

(૧)

ઊઠી પસોદીએ સભારુ નાથ,
માતાપિતાને જોડુ બે હાથ
કસરત, દાતણ ને દૂધ કેરુ પાન,
કરુ શરીરને ચોળીને સ્નાન

(૨)

માતાની શીખ ને પિતાની આણુ,
માથે ચડાવુ માની પ્રમાણુ
કરુ હુ પાઠ મારા લાવી ઉમંગ,
શાળામા જઈ જમી મિત્રોની સગ

(૩)

આપે ગુરુજી મને પ્રીતેથી જ્ઞાન,
શીખુ હુ પાઠ નવા રાખીને ધ્યાન
કકાસ, કપટ નહિ કરુ હુ લેશ,
સખીને રહુ સહુ સાથે હમેશ

(૪)

છૂટી શાળાથી આવુ હુ ઘેર,
વાળુ કરુ ને રમુ રંગભેર
રાતે માણ પાસ સામણુ હુ વાત,
સભાગી ઈશને પોદુ નિરાત

વિખોધ—તે ડ્યો ?

મનોરમા—તૂરો

વિખોધ—ખેન ! મને કોઈ તૂરી ચીજનું નામ તમે કહેશો ?

મનોરમા—હા હરડે.

વિખોધ—હરડે તો મને જરા પણ લાવતી નથી

મનોરમા—આજે તારે એ ક્યા ખાવાની છે ? આજે તો તારે લાપસી ખાવાની છે. કેમ, મળ પડેને ?

વિખોધ—હા, હા

મનોરમા—કોઈ પણ ચીજનો સ્વાદ ગા વડે પરખાય ?

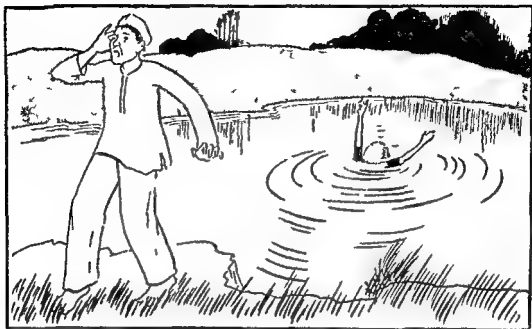
વિખોધ—જીવ વડે

મનોરમા—શાઓમા સ્વાદને રસ કહેવામા આવ્યો છે એમા મોટે ભાગે ખાગ સ્વાદને જુદા રસ તરીકે ગણાવેલો નથી એથી એમા રસની પાત્ર જાતો બતાવેલી છે

નીચેની દરેક ચીજને તેના રસ પ્રમાણે ખાનામા લખો —

ખારેક	કેજી	કારિલુ	કોકમ	વનગ
લીંબુદો	એળિયો	કાચો	ત્રેથી	મરી
તજ	લીંબુ	આબલી	ખજૂર	ગોટલી
દહીં	મધ	ફટકડી	સૂક	કાચુ કોક
ગળ્યો	તીખો	તૂરો	ખાઈ	કડવો

કિરણ ૧૬ મું કાઢો રે કાઢો

ગનુને કંઈ ધંધો ન હતો. તે ખાઈ પીને લહેજ કરતો. રોજ તેને કંઈ નહિ ને કંઈ દીખળ કરવાનું મન થતું. એક વેળા એક મોટા તળાવ પાસે જઈને તેણે તેમા એક નાળિયેર નાખ્યું. નાળિયેર તરતુ તરતુ ધીરે ધીરે આગળ આધ્યુ. એ બેઠને તે મોટેથી ખૂમ પાડવા લાગ્યો કે કાઢો રે કાઢો, આ મારો નાનો ભાઈ તણાઈ જાય છે. કેટલાક લોકો તેની ખૂમ સાંભળી ત્યાં દોડી આવ્યા. એક જણ તળાવમાં કૂદી પડ્યો. ગનુએ તેને પેલું નાળિયેર તણાતુ હતુ તે બતાવ્યું. પેલો માણસ તરતી તરતી ત્યાં ગયો. તેણે બેધુ તો એ નાળિયેર હતુ. ગનુએ તરત જ હસવા માંડ્યું. આથી પેલો માણસ ઝંખવાણો પડી ગયો કાઠા પરના લોકોએ ગનુને ખોટી ખૂમ પાડવા માટે ઠપકો આપ્યો, પણ એ ભાઈ એના એ.

થોડાક દિવસ ગયા ને ગનુએ કરીથી ખોટી ખૂમરાણ મચાવી મૂકી. આ વખતે તેણે એક કાળી માટલી તળાવમાં નાખી હતી એક ભાઈએ તળાવમાં પડી તે કાઢી. તેના હાથમાં માટલી આવતાં જ ગનુ બોલી ઊઠ્યો: કેમ, કેવા બન્યા? એ બિચારો શરમિદો પડી ગયો.

કિરણ ૧૩ મું મારો ધધો

(૧)

ઊઠી પરોઢીએ સભારુ નાથ,
 માતાપિતાને બેઠુ બે હાથ
 કસરત, દાતણ ને દૂધ કેરુ પાન,
 કરુ શરીરને ઓળીને સ્નાન

(૨)

માતાની શીખ ને પિતાની આણુ,
 માથે ચડાવુ માની પ્રમાણુ
 કરુ હુ પાઠ મારા લાવી ઉમગ,
 શાળામા જઈ જમી મિત્રોની સગ.

(૩)

આપે ગુરુજી મને પ્રીતિથી જ્ઞાન,
 શીખુ હુ પાઠ નવા રાખીને ધ્યાન
 કકસ, કપટ નહિ કરુ હુ દોરા,
 સખીને રહુ સહુ સાથે હમેશ

(૪)

છૂટી શાળાથી આવુ હુ ઘેર,
 વાણુ કરુ ને રમુ રગભેર
 રાતે માજી પાસ સાલણુ હુ વાત,
 સભારી ઈશને પોદુ નિરાત

ચારેક દિવસ પછી ગતુ તેના નાના ભાઈ ગ્મુને એ તળાવ બતાવવા લઈ આવ્યો. રમુ દોડતો દોડતો છેક તળાવ પાસે ગયો એકાએક એનો પગ લપસ્યો ને એ તળાવમા પડ્યો. આ ફેરી ગતુનો જીવ ઉડી ગયો તેણે મદદ મેળવવા માટે પુખ્કળ બૂમાબૂમ કરી, પરંતુ તેણે બે વાર લોકોને કહ્યા હતા તેથી આ વખતે કોઈએ તેની વાત સાચી માની નહિ. લોકોને લાગ્યું કે આ તો આપણી મશકરી કરે છે.

ગતુ પોકેપોક મૂંઝીને રડવા લાગ્યો, પરંતુ કોઈ ત્યા આવ્યું નહિ અને એના ભાઈને બચાવ્યો નહિ. થોડા વખત પછી રમુના મરણની વાત બધે ફેલાઈ ગઈ ત્યારે જ બધા લોકોને ખાતરી થઈ કે આ ફેરી તો ગતુની વાત ખોટી ન હતી. આવો કરુણ બનાવ બન્યા પછી ગતુની અક્લત્ત ઠેકાણે આવી અને એ દિવસથી એણે ટીબળ કરવાનું છોડી દીધું.

કિરણ ૧૪ મું રંગ

ચોમાસું ખેતી ગયું હતું વરસાદ રોજ પડતો હતો. આજે ઉઘાડ હોવાથી નમતો પહોર થતા ઝણખરા લોકો ફરવા નીકળી પડ્યા હતા. અશોક એના બાપા કાંતિલાલ સાથે નદીકિનારે આવીને બેઠો હતો પવન ધીરે ધીરે વાતો હતો. આકાશમાં વાદળા આમથી તેમ જતાં હતા.

એવામાં એકાએક આકાશમાં મેઘધનુષ્ય થયું. અશોક એ જોઈને રાજી રાજી થઈ ગયો. તે બોલી ઊઠ્યો કે બાપા! જુઓ, જુઓ, આકાશમાં તો રંગના પટા પડ્યા છે એ સાંભળીને કાંતિલાલે જવાબ આપ્યો કે ભાઈ! તારી વાત સાચી છે. આપણે આવા પટાને મેઘધનુષ્ય કહીએ છીએ કેટલાક લોકો એને ઇન્દ્રધનુષ્ય પણ કહે છે કોઈ કોઈ વાગ તો આકાશમાં એક સાથે બે મેઘધનુષ્ય પણ થાય છે. એ બેના રંગોનો ક્રમ એક બીજાથી ઉલટો હોય છે.

અશોક—એ જોવાની તો ઘણી ગમ્મત પડતી હશે, નહિ વારુ?

કાંતિલાલ—હા. અશોક! જો, આ મેઘધનુષ્યમાં રંગના સાત જુદા જુદા પટા જણાય છે. સૌથી ઉપરના પહેલા પટાનો રંગ કંકુ જેવો રાતો છે. બીજા પટાનો રંગ નારંગી જેવો છે. એ રંગનું નામ પણ નારંગી છે. ત્રીજા પટાનો રંગ હળદર જેવો પીળો છે. ચોથાનો રંગ ઝાડના તાલ પાંદડા જેવો હીલો છે. પાંચમાનો રંગ આકાશના જેવો વાદળી છે. છઠ્ઠાનો રંગ ગળીના જેવો નીલ છે સાતમાનો રંગ પાટલના જેવો છે. એ રંગ જાણુડો આસમાની કહેવાય છે અશોક! આવા સાતે રંગો ભીંત ઉપર પાડી શકાય.

અશોક—કેવી રીતે?

કાંતિલાલ—તાજી પાસે પેલો કાચનો ત્રણ પાસાવાળો હીરો છે એમાંથી સૂર્યનાં કિરણો પસાર થઈ ભીંત ઉપર પડે એવી રીતે જો આપણે એને ધગીએ તો ભીંત ઉપર મેઘધનુષ્યની પેઠે સાતે રંગો પડે. એ સાત રંગોમાંથી લાલ, પીળો ને વાદળી એ ત્રણ મૂળ રંગ ગણાય છે. બાકીના બધા મેળવણીથી થાય છે. માટે રંગો મેળવવાથી ધોળો રંગ થાય છે. આપણે સામાન્ય રીતે રંગ પાંચ

કિરાણુ ૧૭ મુ. સ્પર્શ

ગુલાબચંદ એક માયાળુ અને અનુભવી શિક્ષક હતા. તેમને નવું નવું શીખવવાનો ધણો શોખ હતો. તેઓ શીખવવા આવતા ત્યારે વિદ્યાર્થીઓને ખૂબ આનંદ થતો

એક દિવસ તેઓ રુ, વાદળી, લખોટો વગેરે ચીજો લઈને વર્ગમાં આવ્યા. તેમને જોઈને વિદ્યાર્થીઓને લાગ્યું કે આજે પણ ગુરુજી આપણને કંઈક નવું શીખવશે અને એમાં જરૂર મજા પડશે. વિદ્યાર્થીઓને શાંત બેઠેલા જોઈ ગુલાબચંદે વિપિનને કહ્યું કે તું આ લખોટો લે અને એને દબાવી જો.

વિપિન—ગુરુજી! એ દબાવો નથી.

શિક્ષક—વારુ, હવે તું આ રુ લે. જો, એ દબાવી શકાય છે કે નહિ?

વિપિન—હા, જી. એ તો દબાવી શકાય છે.

શિક્ષક—એનું શું કારણ?

વિપિન—રુ લખોટાની પેઠે કઠણ નથી, પણ પોચું છે, તેથી એ દબાવી શકાય છે.

શિક્ષક—છોકરાંઓ! જે ચીજો હાથેથી દબાવી શકાય તે કેવી કહેવાય?

છોકરાઓ—પોચી.

શિક્ષક—અને જે ન દબાવી શકાય તે?

છોકરાંઓ—કઠણ.

શિક્ષક—રુ, વાદળી, રખરનો દડો વગેરે પોચી ચીજો છે. લખોટો, લાકડું, લોહું વગેરે કઠણ ચીજો છે. સુરેશ! તું આમ આવીને આ ગુંદરની સીસીમાં આગળી બોળ ને પછી એ આંગળી બહાર કાઢ.

સુરેશ તેમ કર્યું એટલે શિક્ષકે પૂછ્યું કે જોઈ, તારી આંગળીએ શું થયું?

સુરેશ—ગુરુજી! મારી આંગળીએ થોડોક ગુંદર ચોંટી ગયો.

શિક્ષક—ગુંદર ચીકણો છે એટલે તે તારી આંગળીએ ચોટી ગયો. યોગીશ! તું ચીકણી ચીજોનાં નામ ગણાવીશ?

નો નારંગી પીતો લીનો નાળી નીલ વાળુ ના

યોગીશ—હા, છ. લાહી, દીવેલ, તેલ અને ઘી.

શિક્ષક—પ્રભા! આપણે કેવી ચીજોને લૂખી કહીએ છીએ?

પ્રભા—જેમા ભીનાશ ને ચીકારા ન હોય તેવી ચીજોને.

ગડબડદામ—ગુરુજી! ઘઉં, મગ અને બાજરી લૂખા ગણાયને?

ગુરુજી—હા. તારી વાત સાચી છે, પરંતુ તુ આમ વચ્ચમા બોલી ગિ તે સારુ ન કહેવાય છોકરાઓ! આપણે નરમ, કઠણ, ચીકણો અને લૂખો એમ ચાર જાતના સ્પર્શ ગણાવી ગયા. આ ઉપરાંત હલકો, ભારે, ટાઢો અને ઊતો એમ પણ ચાર જાતના સ્પર્શ છે. કિશોર! કોઈ ચીજ ટાઢી છે કે ઊતી તે કેવી રીતે જણાય?

કિશોર—હાથ વડે અડકવાથી

શિક્ષક—અને કોઈ ચીજ હલકી છે કે ભારે તે કેવી રીતે જાણી શકાય?

કિશોર—એ ઊંચકી જોવાથી

પ્રશ્નો

બધા મળીને સ્પર્શ કેટલા છે?

કરેક સ્પર્શનું નામ શું છે?

સ્પર્શ શા વડે જાણી શકાય?

કિરણ ૧૪ મું. રંગ

ઓમાસું બેસી ગયું હતું વરસાદ રોજ પડતો હતો આજે ઉવાડ હોવાથી નમતો પહોર થતાં ઘણાખરા લોકો ફરવા નીકળી પડ્યા હતા. અશોક એના બાપા કાંતિલાલ સાથે નદીકિનારે આવીને બેઠો હતો પવન ધીરે ધીરે વાતો હતો. આકાશમા વાદળાં આમથી તેમ જતાં હતા.

એવામાં એકાએક આકાશમાં મેઘધનુષ્ય થયું. અશોક એ જોઈને રાજી રાજી થઈ ગયો. તે બોલી ઊઠ્યો કે બાપા! જુઓ, જુઓ, આકાશમા તો રંગના પટા પડ્યા છે. એ સાલળીને કાંતિલાલે જવાબ આપ્યો કે ભાઈ! તારી વાત સાચી છે. આપણે આવા પટાને મેઘધનુષ્ય કહીએ છીએ કેટલાક લોકો એને ઇન્દ્રધનુષ્ય પણ કહે છે કોઈ કોઈ વાર તો આકાશમાં એક સાથે બે મેઘધનુષ્ય પણ થાય છે. એ બેના રંગોનો ક્રમ એક બીજાથી ઉલટો હોય છે.

અશોક—એ જોવાની તો ઘણી ગમ્મત પડતી હશે, નહિ વારુ?

કાંતિલાલ—હા અશોક! જો, આ મેઘધનુષ્યમા રંગના સાત જુદા જુદા પટા જણાય છે. સૌથી ઉપરના પહેલા પટાનો રંગ કુકુ જેવો રાતો છે. બીજા પટાનો રંગ નારંગી જેવો છે. એ રંગનું નામ પણ નારંગી છે. ત્રીજા પટાનો રંગ હળદર જેવો પીળો છે. ચોથાનો રંગ ઝાડનાં તાલ્તં પાંદડાં જેવો લીલો છે. પાંચમાનો રંગ આકાશના જેવો વાદળી છે. છઠ્ઠાનો રંગ ગળીના જેવો નીલ છે સાતમાનો રંગ પાટલના જેવો છે. એ રંગ બંજુડો આસમાની કહેવાય છે. અશોક! આવા સાતે રંગો ભીંત ઉપર પાડી શકાય

અશોક—કેવી ગીતે?

કાંતિલાલ—તાગી પાસે પેલો કાચનો ત્રણ પાસાવાળો હીરો છે એમાંથી સૂર્યનાં કિરણો પસાર થઈ ભીંત ઉપર પડે એવી ગીતે જો આપણે એને ધગીએ તો ભીંત ઉપર મેઘધનુષ્યની પેઠે સાતે રંગો પડે. એ સાત રંગોમાંથી લાલ, પીળો ને વાદળી એ ત્રણ મૂળ રંગ ગણાય છે. બાકીના બધા મેળવણીથી થાય છે. સાતે રંગો મેળવવાથી ધોળો રંગ થાય છે. આપણે સામાન્ય ગીતે રંગ પાચ

કિરિટ ૧૮ મું. ગંધ

એક દહારો સોમચંદ શેઠ બજારમા જવા નીકળ્યા. એ જોઈ તેમનો ભાણેજ કિરીટ તેમની સાથે જવા તૈયાર થયો. એને ના ન પડતા તેમણે એને સાથે લીધો. રસ્તે ચાલતાં કિરીટે પૂછ્યું કે મામા! આપણે ક્યાં જઈએ છીએ?

સોમચંદ—માળીની દુકાને.

કિરીટ—મામા! ત્યાં શું કામ છે?

સોમચંદ—એની દુકાનેથી ફૂલો લેવા છે.

કિરીટ—આપણે એ ફૂલોને શું કરશું?

સોમચંદ—પ્રભુને ચડાવશું અને થોડાક તારી બેનને આપશું.

કિરીટ—બેનને ફૂલની શી જરૂર છે?

સોમચંદ—એને વેણી ગૂંથવી છે કિરીટ! તું જોઈને ચાલ. આ સામે એકવાડ પડ્યો છે. એમાંથી કેવી ખરાબ વાસ આવે છે! આવી વાસથી હવા બગડે અને લોકો માંદા પડે. ધરના ચોકડી અને ખાળ ખરાબર સાફ રાખવામા ન આવે તો તેમાંથી પણ ખરાબ વાસ આવે અને ધરની હવા બગડે. એ હવા ચોક્ખી રહે તે માટે આપણે ચોકડી ને ખાળ ખૂબ વસીને ધોવા જોઈએ. વળી અવારનવાર ધૂપ પણ કરવો જોઈએ.

કિરીટ—મામા! હવે પહેલા કરતાં ખરાબ વાસ ઓછી આવે છે.

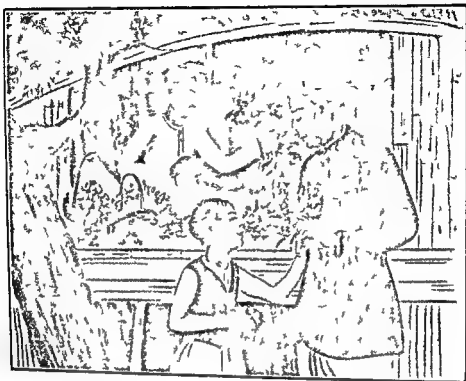
આ પ્રમાણે વાતો કરતાં કરતા મામાભાણેજ થોડુંક ચાલ્યા એટલે તેઓ માળીઓની દુકાનો પાસે આવી પહોંચ્યા. ત્યાં ફૂલો મવમઘી રહ્યા હતાં. એ ઉપરથી સોમચંદે એના ભાણેજને કહ્યું કે કિરીટ! જો, અહીં ચોમેરથી કેવી સુગંધ આવે છે!

કિરીટ—સુગંધ એટલે શું?

સોમચંદ—હું એ તને સમજાવુ. ગંધનો અર્થ વાસ થાય છે એ બે જાતની હોય છે: એક સારી અને બીજી નકારી. તેમા સાચી વાસને આપણે સુગંધ કહીએ છીએ અને નકારી વાસને દુર્ગંધ કહીએ છીએ.

નો નારગી ચીજો લીરો નાળી નીવ જાણ્યો ન્યાં

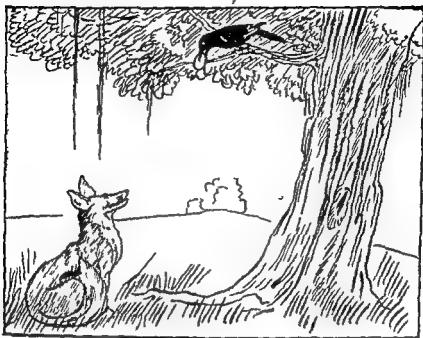

ને, આ આપણા માળીની દુકાન આવી એણે બધી ચીજો કેવી સરસ
ગીતે ગોઠવેલી છે! આ કેવા સુદર હાલ લટકે છે! આ છાબડીમાં ફલગી છે
એની નોંડેની છાબમાં ગજરા છે. પેવો લીલા રંગનો ડમરો છે. પેલી ટોપલીમાં
જુદી જુદી ભતના ફૂલો છે આ ગુલાબી રંગના ગુલાબના ફૂલ છે એની વાસ
વણી માગી આવે છે આ મોગરાના ફૂલ છે એ સફેદ ફૂલ નાના છે તો પણ
એ સુગંધી છે પેલી પીળા રંગની નાની નાની પાદરીવાળી દાવદી છે. તને
આ બધા ફૂલોમાંથી જે ગમે તે આપણે ખરીદીએ

દિરીટ—મને તો આમાંથી ગુલાબ અને મોગરાના ફૂલ બહુ ગમે છે.

સોમચંદ—વારુ, આપણે એ ખરીદીએ

કિરણ ૧૯ મું. કાગડો ને શિયાળ

એક હતો કાગડો. એક દહાડો એ કોઈ ઠેકાણેથી ઘેબ ઉપાડી લાવ્યો. તે ખાવાને સારુ એ એક ઝાડ પર જઈ બેઠો. એવામાં ત્યાં એક શિયાળ આવી પહોંચ્યું. તેની નજર કાગડા ઉપર પડી એની ચાંચમાં ઘેબર ભેંધને શિયાળના મોંમા પાણી છૂટ્યું. એ પડાવી લેવાનું તેને મન થયું એથી તેણે એક યુક્તિ શોધી કાઢી. તે કાગડાની બરાબર સામે આવીને બેઠું અને બોલ્યું કે ઓહો! કાગડાભાઈ! તમને તો હું આજે કેટલાએ દિવસથી યાદ કરું છું. આવો, આવો, વણે દહાડે તમારા દર્શન થયા.

કાગડો તાકી તાકીને બેઠો ગયો. એની ચાંચમાં ઘેબર હતું એટલે તે શી રીતે બોલે? શિયાળે તો વાત કરવી ચાહુ જ રાખી તે કહેવા લાગ્યું કે કાગડા ભાઈ! તમે કેમ આટલા દિવસ દેખાતા ન હતા? શું કોઈ ગામ ગયા હતા? કાગડો તો ચૂપ જ રહ્યો.

શિયાળ—કાગડાભાઈ! આ તમારો ગળિયામણો રંગ મને બહુ ગમે છે. વાહ! તમારું રૂપ પણ કેવું સુંદર છે!

નથી? તાપસે ચેલાઓને બધી હકીકત કહી. એ સાંલળીને ચેલાઓએ કહ્યું કે અમને પણ એ લાડવા ખવડાવો.

એ ઉપગ્રથી એક દિવસ તાપસે કામધેનુને કહ્યું કે હું મારા ચેલાઓને લાડવા ખવાડી શકું એવો ઉપાય તું બતાવ. કામધેનુએ કહ્યું કે તું મારા પૂછડાને વળગાડે. પછી તાગ પગને તાગે કોઈ ચેલો વળગે. એના પગને બીજે કોઈ ચેલો વળગે. એ પ્રમાણે એ બધા એકબીજાના પગે વળગીને ભલે ભાગ મહેલમા આવે ને લાડવા ઉડાવે.

એ સાંલળીને તાપસે પોતાના ચેલાઓને બોલાવ્યા અને બધી વાત કહી. લાડવાનું નામ સાંલળી ચેલાઓના મોંમા પાણી છૂટ્યું. તેમણે સ્વર્ગમા જવાની તૈયાગી કડી. રાત પડતાં પેલો તાપસ અને તેના ચેલાઓ બાગમાં એકઠા થયા. એવામાં કામધેનુ ત્યાં આવી. પેલા ચેલાઓ તેને પૂછડે વળગવા દોડ્યા, પરંતુ તાપસે તેમને શુ કરવું તે સમજાવી પોતે ગાયને પૂછડે વળગ્યો એના પગે એનો એક ચેલો વળગ્યો. એને પગે બીજે ચેલો વળગ્યો. એમ બધા ચેલાઓ એક બીજાને પગે વળગ્યા એટલે ગાય ઉડી અને તેની સાથે બધા ઉડ્યા.

આમ આકાશને માર્ગે થઈને બધાં જતાં હતાં તેવામાં પહેલા ચેલાએ તાપસને પૂછ્યું કે ગુરુજી! તમે અમને કેવડા મોટા લાડવા ખાવા લાઈ ન્હાઓ છો? એના જવાબમાં ગુરુએ હાથ પહોળા કર્યા અને કહ્યું કે આવડા મોટા. એ તાપસના હાથ પહોળા થતા જ એ અને એના બધા ચેલા નીચે પડ્યા અને તેમને ઘણી ધબલ થઈ. લાડવા તો લાડવાને ઠેકાણે રહી

એ સાંભળીને કાગડાએ પાખ ફફડાવી પછી તે નીચેની ડાળી ઉપર આવીને બેઠો એટલે શિયાળ બોલી ઊઠ્યું કે તમારી ચાવનાં શાં વખાણુ કરુ? હસે પણ તમારી આગળ તો હાંડી જાય

કાગડાનું મુળું ઊંચું નીચું થવા લાગ્યું, પરંતુ એકે શબ્દ બહાર આવ્યો નહિ. શિયાળ હવે વધારે પાસે આવ્યું અને કહેવા લાગ્યું કે કાગડાભાઈ! અહીં કાલે મળીતનો જલસો હતો. તમે હાજર હોત તો કેવી મજા પડત? તમને બંધાએ ખૂબ યાદ કર્યા તમારા જેવા ગાનારા નહિ હોવાથી છેવટ મુઠ્ઠી બગાડી રંગ ન જામ્યો, તે ન જ જામ્યો. હું તો તમને હવેલી યાદ કરતો હતો

કાગડો હવે જરા મનમા ફૂલાયો અને ડાળ ઉપર આમથી તેમ નાચવા લાગ્યો શિયાળે તેના વધારે વખાણુ કરવા માંડ્યા. તે બોલ્યું કે ખરેખર કાગડાભાઈ! મોરને પણ આહુ નાચતા આવડતું નથી. તમે તો કોઈ અજબ જ ગીતે નાચો છો

આ સાંભળીને કાગડાભાઈનું મોં મલકાયું શિયાળને થયું કે હવે આ કાગડાને બનાવતા વાર નહિ લાગે તેણે કહ્યું. કાગડાભાઈ! તે દિવસ મેં તમને મીઠા અવાજે ગાતા સાંભળ્યા ત્યારે મને ખાતરી થઈ ગઈ કે કોયલ, ચડોળ ને પુલપુલ પણ તમારી આગળ પાણી ભરે. કાગડાભાઈ! હું તમને કેટલા બધા ચાહું છું એ તો તમે જાણો જ છોને? તો પછી તમે મને આટલે દિવસે મળો અને મધુરુ સંગીત ન સંભળાવો તે કીક કહેવાય? ચાલો, હવે એકાદેક ગીત તો જરૂર ગાઓ અને મને આનંદ પમાડો.

આ સાંભળીને કાગડાએ ટટાર થઈ ચાલ પહોળી કરી અને ગાવાનું શરૂ કર્યું એ કા, કા બોલ્યો એટલે તરત જ એની ચાચમાથી ઘેબર નીચે ભોંય પર પડી ગયું તે ઝડપથી લઇને શિયાળ ચાલતું થયું એ જોઈને કાગડાને ખાન આપ્યું કે શિયાળ મારા ખોટા વખાણુ કરી મને બનાવી ગયું.

કિરણુ ૨૫ મું. આ તે રમત ?

એક વેળા ધનુ, નાનુ અને બટ્ટને ગામને પાદે રમવા જવાનું મન થયું. તેઓ ગામની બહાર આવ્યા ત્યારે તેમની નજર ત્યાં ઉગેલાં આખાનાં ઝાડ ઉપર પડી એ ઝાડ ઉપર મોંઘા પાણી છૂટે એવી પુષ્કળ કેરીઓ હતી. એ બેઠાં ત્રણે છોકરાઓને તે ખાવાનું મન થયું.

બટ્ટ—ચાલો, આપણે આ ઝાડ ઉપર ચઢી કેરીઓ તોડી લઈએ.

નાનુ—ના, લાઈ! એમા કંઈ મન નહિ પડે. આપણે રમત રમવા આવ્યા છીએ, નહિ કે કેરી ખાવા, તો પછી પથરો ભાગીને કેરી પાડીએ તો કેમ ?

ધનુ—નાનુ! મને તારું કહેવું હીક લાગે છે ઝાડ ઉપર ચડેલા હોઈશુ તો એનો માનિક આવતા નાસવું અવરુ થઈ પડે, અને જો અહીં નીચે ઊભા રહીને પથરો ભાગી કેરી પાડતા હોઈશુ તો કોઈ આવતું જતું દેખાશે અને નાસવું હશે તો વાગ નહિ લાગે.

બટ્ટએ આ વાત કબૂલ કરી એટલે ત્રણે જણ પથરો ભાગીને કેરી પાડવા લાગ્યા.

કિરણ ૨૦ મું તિથિઓ

આપણા માથા ઉપર આકાશ છે. એમાં સૂરજ, ચંદ્ર અને તારાઓ છે. સૂરજ થાળી જેવડો ગોળ દેખાય છે. એ સવારે ઉગે છે અને સાંજે આથમે છે. બપોરે તે માથા ઉપર આવે છે. સૂરજ હોય ત્યાં સુધીનો વખત દહાડો ગણાય છે, અને તે આથમીને ફરીથી ઉગે ત્યાં સુધીનો વખત રાત ગણાય છે.

ચંદ્ર રાતે ઉગે છે અને દહાડે આથમે છે. એ ઉગ્યો હોય ત્યારે ગત અજવાળી લાગે છે કોઈ કોઈ વાગ તે દહાડે પણ દેખાય છે, પરંતુ તે વળા તે ઝાખો જણાય છે. કોઈ સાંજે તે કામઠા જેવો પાતળો ને વળેલો હોય છે. પછી તે રોજ મોટો થતો જાય છે. છેવટે તે થાળી જેવડો ગોળ દેખાય છે. આપણે એ દહાડાને પૂનમ કહીએ છીએ. ત્યાર પછી એ રોજ નાનો થતો જાય છે. છેવટે એક દહાડો એ બિલકુલ દેખાતો નથી. આપણે એ દહાડાને અમાસ કહીએ છીએ.

એક સવારથી બીજી સવાર સુધીનો વખત દિવસ કહેવાય છે. સાત દિવસનું એક અઠવાડિયું ગણાય છે. એ દરેક દિવસને વાગ કહેવામાં આવે છે. દરેક વારનું ભુદું ભુદું નામ છે. જેમકે રવિવાર, સોમવાર, મંગળવાર, બુધવાર, ગુરુવાર, શુક્રવાર અને શનિવાર. જેમ ચક્રોળ કરતા તેમાં ખેડેલા માણસો એકની પાછળ એક આવતા જાય છે તેમ આ માટે વાગે વારાફરતી આવ્યા કરે છે.

પંદર દિવસનું એક પખવાડિયું ગણાય છે. જે પખવાડિયામાં ચંદ્ર દગ્ગેજ મોટો થતો જાય છે તેને સુદ અથવા અજવાળિયું કહેવામાં આવે છે પૂનમ એ સુદ પખવાડિયાનો છેલ્લો દિવસ છે. જે પખવાડિયામાં ચંદ્ર દગ્ગેજ નાનો થતો જાય છે તેને વદ અથવા અધાણિયું કહેવામાં આવે છે અમાસ એ વદ પખવાડિયાનો છેલ્લો દિવસ છે.

સુદ અને વદ એ બંને પખવાડિયાના દરેક દિવસને તિથિ કહેવામાં આવે છે સુદ તેમજ વદ પખવાડિયાની શરૂઆતની ચૌદ તિથિનાં નામ તો એક જ છે ક્ર્દા એની પદગ્મી તિથિના નામ ભુદા છે. જે ચૌદ તિથિના નામ મરખા છે

આ આખાના ઝાડ ઉપર કાગડાઓના માળા હતા. તેમા તેમનાં નાના નાના બચ્ચાં હતાં. પથરા ઘડોઘડ પડવાથી એ બચ્ચાઓ ગભરાઈ ગયા. થોડી વાર તો કાગડાઓ કંઈ બોલ્યા નહિ, પરંતુ એક બચ્ચાને ઇબ્બ થતા તેમની ધીરજ ખૂટી ગઈ. તેઓ કા, કા કરવા લાગ્યા. એક વરડો કાગડો માળામાંથી બહાર આવી છોકરાઓને કહેવા લાગ્યો કે ભાઈઓ! તમે પથરા ભારી અમને નાહક કેમ સતાવો છો?

એ સાંભળીને ધનુ બોલ્યો કે અમારો ઇરાદો તમને સતાવવાનો નથી. અમે તો આ રમત રમીએ છીએ.

કાગડાએ કહ્યું: તમારે મન તો આ રમત છે, પરંતુ અમારો તો જાન જાય છે. હું પોતે આંધળો થતો બચી ગયો. મારુ એક બચ્ચું લૂલું થઈ ગયું. આ તે રમત? તમારે રમત રમવી હોય તો તેની હું ના પાડતો નથી, પણ સામાને તુકસાન થાય એવી રમત ડાહ્યા છોકરા કદી ન જ રમે.

એ ઉપરથી નાતુ બોલ્યો કે ભાઈઓ! આ કાગડો ખરું કહે છે. આપણે આ રમત બંધ કરીએ અને ઘેર જઈએ.

બટુ—કાગડાભાઈ! તમે સુજેથી તમારા માળામાં પધારો લો, અમે જઈએ છીએ. હવેથી તમને હેરાન નહિ કરીએ.

તેને પડવો, બીજ, ત્રીજ, ચોથ, પાંચમ, છઠ્ઠ, સાતમ, આઠમ, નોમ, દસમ, અગ્યારસ, બારસ, તેરસ અને ચૌદસના નામથી ઓળખાવાય છે

મુદ પાચમ, જે આઠમ અને જે ચૌદસ એ પાંચ તિથિએ આપણામાના કેટલાક લોકો ઉપવાસ કે એકાસણુ કરે છે વળી જેઓ શૂદ્ર મોટે ખાય છે તેઓ પણ એ પાચ તિથિએ લીસોતરી ખાતા નથી. કેટલાક લોકો એ પાચ તિથિઓ ઉપરાંત જે બીજ, વદ પાચમ, જે અગ્યારસ, પૂનમ અને અમાસ એ સાત તિથિએ પણ એ નિયમ પાળે છે કોઈ કોઈ તો એ તિથિએ ઉપવાસ પણ કરે છે

જે આઠમ, જે ચૌદસ, પૂનમ અને અમાસ એ છ ચારિત્ર-તિથિ કહેવાય છે જે બીજ, જે પાંચમ અને જે અગ્યારસ એ છ જ્ઞાન-તિથિઓ કહેવાય છે. બાકીની બધી તિથિઓ દર્શન-તિથિઓ કહેવાય છે દર્શનની આરાધના કરવા માટે દર્શન-તિથિ, જ્ઞાનની આરાધના કરવા માટે જ્ઞાન-તિથિ અને ચારિત્રની આરાધના કરવા માટે ચારિત્ર-તિથિ અનુકૂળ ગણાય છે અહીં દર્શન ગણ્ડનો અર્થ સાચી શ્રદ્ધા અને ચારિત્રનો અર્થ સારી ચાલચલગત છે સાચી શ્રદ્ધા કેળવવાથી દર્શન-તિથિ, ડુકુ જ્ઞાન મેળવવાથી જ્ઞાન-તિથિ અને સાચી વર્તણુક રાખવાથી ચારિત્ર-તિથિ સફળ કરી લેખાય છે

જે પખવાડિયા મળીને એક મહિનો થાય છે મહિનાની રાત્રીમાં ગુજરાતમાં મુદ પખવાડિયાથી અને ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં વદ પખવાડિયાથી કરાય છે આથી મુદ પખવાડિયામાં મહિનાનું નામ આખા હિંદુસ્તાનમાં એક જ હોય છે, પરંતુ વદ પખવાડિયામાં મહિનાના નામમાં ફેર આવે છે દાખલા તરીકે જેને ગુજરાતમાં ચૈત્ર મુદ કહેવામાં આવે છે તેને ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં પણ ચૈત્ર મુદ કહેવામાં આવે છે, પરંતુ ગુજરાતમાં જે ચૈત્ર વદ કહેવાય છે તે ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં વેશાખ વદ કહેવાય છે

નીચે આપેલી તિથિઓની નીચે મહાવીર
કેવનજ્ઞાનની તિથિ, જ્ઞાનપચમી, મૌન એકાદશી, એક
પર્વોમાંથી જેનું નામ લખવું જોઈએ તે વ
ચૈત્ર મુદ તેરસ પોષ વદ તેરસ

કાર્તિક ૧

કાર્તિક મુદ પાચમ

પાંચ, માતમરવ ૧
અને ૬

કિરણ ૨૬ મું અદ્દમ

રોજ તો સૂરજ ઉગવાની તૈયારીમાં હોય ને ચંપક ઊઠે, પરંતુ આજ ૧૪
હજ તે ઊઠતો હતો થોડી વાર પછી એની બા કમળા એને ઊઠાડવા ગઈ ત્યારે ૧૫
એ આજસ મગડતો હતો. કમળાએ કહ્યું કે ચંપક ! બે, હું તારે માટે આ
ગુલાબની લાવી છું એ સાલળીને ચંપક પથારીમાંથી ઝટ બેઠો થયો એટલે
એની બાએ એને ગુલાબદાની આપી એ લઈને તેણે પૂછ્યું કે બા ! તું આ
ક્યાથી લાવી ?

કમળા—ગઈ કાલે રાતે તારા સૂઈ ગયા પછી હું સુશીલા માસીને ત્યા
ગઈ હતી ત્યાંથી હું આ લહેણી લાવી છું.

ચંપક—માસીને ત્યા શું હતું કે તેમણે લહેણી વહેંચી ?

કમળા—ત્યા રાતી જગો હતી

ચંપક—રાતી જગો એટલે શું ?

કમળા—ધર્મકરણી કરવા માટે રાત્રે ભગવતે. આનું ખરું નામ રાત્રિ-
ભગવત છે, પણ ધણાખરા લોકો એને રાતી જગો કહે છે. એ તું સમજી શકે
માટે મેં એ નામ કહ્યું તારી મસિયાઈ બેન નિર્ભણાએ અદ્દમ કર્યો હતો

ચંપક—બા ! તું અદ્દમ કોને કહે છે ?

કમળા—હું તને એ સમજાવું. અદ્દમ એ એક ભત્રીં તપ છે. એ તપ
કરનાર ત્રણ દિવસ સુધી કશું ખાતો નથી પાણી પીવાની છૂટ રાખી હોય તો
સૂરજ ઉઠ્યા પછી આશરે ત્રણ કલાક બાદ તે પીવાય. આ પાણી કાચુ હોય
તો ન ચાલે ત્રણ ઉભરા આવે ત્યાંસુધી ઉકાળેલું એ પાણી હોવું જોઈએ.
વળી ગત પડતા તો પાણી જરા પણ ન જ પીવાય આ પ્રમાણેનું એક
દિવસનું તપ તે ઉપવાસ કહેવાય છે. એ દિવસનું તપ તે છઠ્ઠ કહેવાય છે.
કેટલાક એને બેઠા પણ કહે છે ત્રણ દિવસ સુધીનું તપ અદ્દમ કહેવાય છે.
કેટલાક એને પણ કહે છે

કિરણ ૨૧ મું. મહિનાઓ ને ઋતુઓ

બાર મહિના મળીને એક વરસ થાય છે. કારતક, માગશ, પોષ, માઢ, ફાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખ, જેઠ, અષાઢ, શ્રાવણ, ભાદરવો અને આસો એમ દરેક મહિનાનું નામ જુદું જુદું છે. માત વારની પેઠે એ મહિનાઓ પણ વાગફરતી બદલાયા કરે છે. આપણે ગુજરાતીઓ કારતક મહિનાથી વરસની શરૂઆત કરીએ છીએ, પરંતુ દક્ષિણી તેમજ બીજા કેટલાક લોકો ચૈત્ર મહિનાથી વરસ શરૂ કરે છે.

વરસમાં કેટલોક વખત ટાઢ પડે છે, કેટલોક વખત તાપ પડે છે અને કેટલોક વખત વરસાદ પડે છે. આપણા દેશમાં બારે મહિના ટાઢ, તાપ કે વરસાદ જ હોય એમ બનતું નથી. ટાઢ, તાપ ને વરસાદની મોસમ વાગફરતી આવ્યા કરે છે. સામાન્ય રીતે આ દરેક મોસમ ચાર મહિનાની ગણાય છે. ટાઢની મોસમને શિયાળો, તાપની મોસમને ઉનાળો અને વરસાદની મોસમને ચોમાસુ કહેવામાં આવે છે. આ ઉપરથી વરસની ત્રણ ઋતુઓ ગણાવાય છે: (૧) શિયાળો, (૨) ઉનાળો અને (૩) ચોમાસુ શિયાળાની શરૂઆત કારતકથી, ઉનાળાની ફાગણથી અને ચોમાસાની અષાઢથી થાય છે.

આપણે ચોમાસાના બે અર્થ કરીએ છીએ: (૧) વરસાદની ઋતુ અને (૨) ચાર મહિના જેટલો વખત. બીજા અર્થ પ્રમાણે વરસમાં ત્રણ ચોમાસા આવે છે. એને આપણે કારતક-ચોમાસુ, ફાગણ-ચોમાસુ અને અષાઢ-ચોમાસું એ નામથી ઓળખાએ છીએ. દરેક ચોમાસુ સુદ ચૌદસથી શરૂ કરાય છે. એ હિસાબે કારતક-ચોમાસું કારતક સુદ ચૌદસથી, ફાગણ-ચોમાસુ ફાગણ સુદ ચૌદસથી અને અષાઢ-ચોમાસુ અષાઢ સુદ ચૌદસથી શરૂ કરાય છે. આપણા મુનિવરો અષાઢ-ચોમાસામાં એક જ ગામમાં કે નગરમાં રહે છે. ચોમાસુ ઉતર્યા પછી તેઓ વિહાર કરે છે, કેમકે અષાઢ-ચોમાસામાં વિહાર કરવાનો નિષેધ છે

કિરણ ૨૭ મું. મંદિર ભાગ ૧ લો

મધુરી નાનપણથી જ ઘણી ગમતિયાળ હતી. તે નહાતા, દિલ લૂછતાં, કપડાં પહેરતા, ખાતા અને ભણતાં એમ બધી બાબતમાં રમત કર્યા કરે. એમ ન કરવા એની બા ઇલા એને ઘણી વાર મમબલવતી.

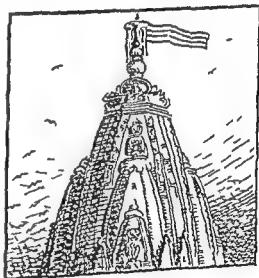
એક વેળા મધુરી વાણ કરતા કરતા રમત કરવા લાગી. એ જોઈને તેની બાએ કહ્યું કે મધુરી! વાણ કરતાં કરતા તું રમત કેમ કરે છે? જો, સાંજ પડવા આવી છે. વળી આપણે આજે મંદિરે જવાનું છે, માટે તું ઝટ વાણ કરી લે. એ સાંભળીને મધુરીએ સીધું સીધું વાણ કરી લીધું. પછી એ કપડાં બદલીને તૈયાર થઈ એટલે એની બા એને લઈને મંદિરે જવા નીકળી. મંદિર બહુ દૂર ન હતું

એટલે થોડી વાગમાં બા ને દીકરી એની પાસે આવી પહોંચ્યાં. મંદિરની ટોચ ઉપર કળશ હતો. બાબુમાં ધબકાર હતી.

મંદિરનો એ ઉપરનો ભાગ બતાવી ઇલાએ મધુરીને કહ્યું કે આ ભાગનું નામ શું જાણે છે?

મધુરી—ના.

ઇલા—આપણે એ ઉપરના ભાગને શિખર કહીએ છીએ.

મધુરી—આ મંદિરની આસપાસ ખુલ્લી જગ્યા શા સારું ગાળી છે?

ઇલા—મંદિરે આવનાર લોકોને ખુલ્લી હવા મળે અને થાક્યાપાક્યાને બેઠી આગમ મળે તે માટે. જો, હવે આપણે મંદિરમાં દાખલ થઈએ છીએ. તું આ પગથિયા આગળ ચંપલ કાઢ.

મધુરી—બા! આપણે ચંપલ શા સારું કાઢવી જોઈએ?

ઇલા—રસ્તામાં ગમે તેવી ચીજ પડેલી હોય તેમાં ખગડાયેલી ચંપલ પહેરીને આપણે રમોડમાં જતા નથી એ તો તું જાણે છે, તો પછી આવા

કિરણ ૨૨ મુ જીવગીનું મૂલ્ય

એક માણસને થોડુંક લખતા, વાચતા અને નામુઠામુ રાખતા આવડતુ હતુ તેમ છતા તે ખૂબ બાણેસી હોવાનો મોટો ડોળ રાખતો જે કોઈ મળે તેની આગળ તે પોતાની બરાઈ હાકતો આથી લોકો તેને બડાઈખોરના નામથી ઓળખતા

એક દહાડો એ બડાઈખોર નદીને કાંઠે ગયો ત્યા તેણે કેટલાક લોકોને હોડીમા બેસીને મજા કરતા જોયા એ ઉપરથી એ ભાધને પણ સહેલ કરવાનુ મન થયુ તે એક હોડીમા બેઠો. થોડી વારે તેણે હોડી અસાવનારને પૂછ્યુ કે અધ્યા ખારવા' તને વાચતા આવડે છે કે ?

ખારવો હસતો હસતો બોલ્યો કે લખેસો કાગળ જોઈ છું ત્યારે મકોડા બેઠા હોય એમ મને લાગે છે.

બડાઈખોર—ત્યારે તો તારી પા જીવગી નકામી ગઈ

હોડી ધીરે ધીરે આગળ આવવા માડી થોડા વખત પછી બડાઈખોર ફરીથી ખારવાને પૂછ્યુ કે અધ્યા' તને કોઈ રુપિયા આપે તો તેની પહોંચ તું લખી આપી શકે કે ?

ખારવો—મને વાચતા આવડતુ નથી તો પછી લખતા તો ક્યાથી જ આવડે ?

બડાઈખોર—ત્યારે તો તારી અડધી જીવગી નકામી ગઈ.

આમ પોતાની હોંગિયારી બતાવવાની તક મળતી હતી તેથી બડાઈખોર મનમા ને મનમા મવકાતો હતો તેનાથી રહેવાયુ નહિ એટલે તેણે ખારવાને પાછુ પૂછ્યુ કે તુ રોજ કેટલુ કમાય છે ને કેટલુ ખરચે છે તેનો હિસાબ રાખે છે ?

ખારવો—મને હિસાબ રાખતા આવડતો નથી. હુ ખોટે માર્ગે એક પાઈ પણ ખરચતો નથી

આ ઉપરથી બડાઈખોર બોલ્યો કે તારી પોણી જીવગી નકામી ગઈ, કેમકે તને વાચતા, લખતા કે હિસાબ પણ રાખતા આવડતુ નથી

પવિત્ર મહિરમા તો કેમ જ જવાય? મહિરે આવનારે સ્વચ્છતાના નિયમો તો જરૂર પાળવા જ બોધ્યો.

મધુરી—ક્યા ક્યા?

ઈલા—ખાસ કરીને એ પવિત્ર સ્થળમા યુકાય નહિ. વળી કાન, નાક વગેરેનો મેલ ત્યા નખાય નહિ જે માણસ આ નિયમો પાળે નહિ તેણે આશાતના કડી કહેવાય

મધુરી—આશાતના એટલે શું?

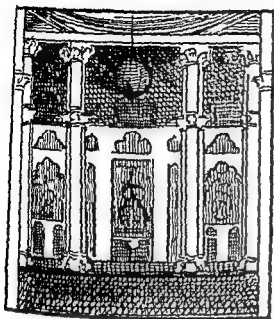
ઈલા—પ્રભુની આજ્ઞા મુજબ આસવાથી લાભ થાય છે અને એની આજ્ઞાથી ઉક્ષેપા આસવાથી એ લાભ મળતો નથી એટલુ જ નહિ પણ કેટલીક વાર તુક્ષાન પણ થાય છે જે લાભ મળનાર હોય તેને હાનિ પહોંચાડવી તેનુ નામ આશાતના છે

આટલી વાતચીત થઈ તેવામા મધુરીએ અપલ કાઢી અને બહાર પાણી હતુ તે વડે પગ ધોઈ નાખ્યા. પછી એ એની બા સાથે મહિરમા દાખલ થઈ.

આ પ્રમાણે બડાઇખોર પોતાની બડાઇ હાંકતો હતો તેવામાં એકાએક ખૂબ પવન નીકળ્યો, અને હોડી હગમગવા લાગી. ખારવાએ તેને પૂછ્યું કે તને તરતાં આવડે છે કે? બડાઇખોર વીણે મોઢે બોલ્યો કે ના, ભાઈ! ના. આ માંલણીને ખારવાએ કહ્યું કે ત્યારે તો તારી આખી જીદગી નકામી ગઈ.

જેતજેતામાં તોફાન વધી પડ્યું અને હોડી ઊંધી વળી ગઈ, પરંતુ ખારવાએ બડાઇખોરને ડૂબી જતાં બચાવ્યો. બડાઇખોરને પોતાની ભૂલ સમજાઈ. તેણે ખારવાનો ઘણો ઉપકાર માન્યો, અને કહ્યું કે ભાઈ! મેં મારી જાતને ઊંચી ગણી, અને તને હલકો ગણ્યો તે બદલ હું તારી માફી માગું છું.

કિરાણુ ૨૮ મું. મહિર ભાગ ૨ ને

ગંગામંદિર

પ્રતિમાઓ

ધલા—મધુરી! તું નિમિહી બોલ.

મધુરી એ બોલી રહી એટલે ધલાએ તેને સમજાવ્યું કે આપણે બીજા કોઈનો વિચાર ન કરતાં પ્રભુનો જ વિચાર કરવો જોઈએ એ સ્પષ્ટકરણ આપણને થાદ કરાવનારુ આ પદ છે. જો, આપણે અહીં ઊભા છીએ એ જગ્યા નંગમંદિર કહેવાય છે જ્યાં પેલી પ્રતિમાઓ છે તે જગ્યા ગભાગે કહેવાય છે. એનું ગભાગાર પણ કહેવામાં આવે છે. ગભાગમાં ત્રણ પ્રતિમાઓ છે. તેનાં વચ્ચે વચ્ચે આદિશિવજીની પ્રતિમા છે. એની આમપામ એકેક અગિંદનની પ્રતિમા છે. તુ એ અગિંદનોને એ દાય જોડી થશે લાગ અને “નયો અગિંદનાય” બોલ. ચાલ, હવે આપાં! ઘણી બાનુ ઊભા ગી મુતિ કરીએ.

મધુરી—આ! એમ કેન?

ધલા—આપણા મુનિવગંજ એવો નિયમ રાખ્યો કે કે દેવન કંઈ પણ પુરુષ પ્રભુની જમણી બાનુએ ઊભા રહેવું અને ડાબી બાનુએ ઊભા રહેવું તેને પેલી ‘ઓ ઈશ્વરજી’ આવી છેને?

કિરણ ૨૩ મું. નવકારવાળી

ત્રિમાસમાં ૧૧ના ટકોગ થયા પડવાળાએ વંટ વગાડ્યો. ગુરુ વર્ગમાં
દાન્ય થયા વિદ્યાર્થીઓએ ઊભા થઈને તેમને માન આપ્યું. ગુરુના બેઠા પછી
નંમના દેવતાથી તેઓ બંધા બેઠા. થોડી વારે ગુરુએ તેમને પૂછ્યું કે આને
આપનું નવકારવાળી વિષે વાત કરીએ તો કેમ?

મોહન—ગુરુશ! અમે નવકારવાળી વિષે તો શીખી ગયા છીએ.

ગુરુ—એ હું જાણું છું. પહેલી કિરણાવલીમાં એ વિષે એક કિરણ છે
એના છેવટના ભાગમાં નવકારવાળી કેમ ગણવી તે સમજાવેલું છે, ખરી વાતને?

વિદ્યાર્થીઓ—હા, છ

ગુરુ—નવીન! તે આ ચિત્ર ક્યા બેયુ છે?

નવીન—પહેલી કિરણાવલીમાં

ગુરુ—છગન! આ ચિત્રમાં કોણ બેઠું છે?

છગન—એ તો અમારા ધાર્મિક શિક્ષક.

ગુરુ—તેઓ કેવી ગીતે બેઠા છે?

છગન—પક્ષાંશી વાળીને

ગુરુ—એમના ક્યા પગની ધૂટી દેખાય છે?

છગન—એકેની નહિ.

ગુરુ—કેમ?

છગન—તેમણે જમણી જાંઘ નીચે ડાબા પગનો ધૂટીવાળો ભાગ રાખ્યો
છે અને ડાબી જાંઘ નીચે જમણા પગનો ધૂટીવાળો ભાગ રાખ્યો છે.

ગુરુ—મોહન! તેમણે ડાબી જાંઘ ઉપર ક્યા હાથની હથેલી રાખી છે?

મોહન—ડાબા હાથની હથેલી

ગુરુ—તે ચત્તી છે કે ઊધી?

મોહન—ચત્તી

ગુરુ—તેમણે નવકારવાળી ક્યા રાખી છે?

મધુગી—હા

ધવા—ત્યારે તું એ જોવ

મધુગી એ જોસતી હતી તેવામા આગતી ઉતાગવાની તૈયાગી થવા માડી. થોડી વારમા મોટી થાળીમા એક આગતી મૂકી એની દીવેટો મળગાવવામા આવી. એક જાણે ખભે જોસ નાખી ઉત્તગમગ કર્યું પછી તે આગતી ઉતારવા લાગ્યો કેટલાકે કામા વગાડવા માગ્યા એક માણસ ૪૮ વગાડવા લાગ્યો દોડીએ નગારા વગાડવા શરુ કર્યા લોકો આરતીનુ ગીત ગાવા લાગ્યા એ સાભળીને મધુગી બોલી કે બા' તું મને આ ગીત શીખવીશ?

ધલા—હા

આરતી ઉતરી ગયા પછી મગળદીવો ઉતારાયો ત્યાં આ દર્યાન કઠીને મા ને દીકરી યેર જવા ઉપડ્યા ગમે ચાસતા ધલાએ એની પુત્રીને કહ્યું કે અત્યારે ભાગ્યે જ કોઈ રાજ જૈન ધર્મ પાળે છે અમલ તો મોટા મોટા રાજઓ જૈન ધર્મ પાળતા હતા તેઓ મદિગે જતા ત્યાં તેઓ પોતાના ગમાવા માથે પ્રેપૂરા ઠાંકથી જતા. એવી બીજા લોકોના પણ હૃદય ઉપર આપણા ધર્મ વિષે સાચી છાપ પડતી એવી સુઠ છાપ પાડવી તેને આપણે શાસનની પ્રભાવના કહીએ છીએ

મદિગા માખત્ર યતા પહેલા રાજઓ તરવાગ, છત્ર, પગરખા, મુગટ અને ચામરો એ પાચે રાજચિહ્નોનો ત્યાગ કરતા, કેમકે પ્રભુ એ રાજના પણ રાજ છે વળી રાજઓ દર્શન કરતી વેળા વિવેક સાચવતા પ્રભુ નજરે પડે કે તમ ત જ તેઓ માથે હાથ નેડી પ્રણામ કરતા

મોહન—જમણા હાથમાં, છાતીની વચ્ચેવચ્ચ.

ગુરુ—નાકના ટેરવા ઉપર સ્થિત નજર રાખી નવકારવાળીનો એકેક પારો ધીમે ધીમે સેરવતા જવો. એવી રીતે બધા મળીને ૧૦૮ પારા સેરવવા જોઈએ.

અનિલ—૧૦૮ પારા સેરવવાનું શુ કારણ હશે ?

ગુરુ—નવકાગ્ના પહેલા પદમાં અરિહંતને, બીજા પદમાં સિદ્ધને, ત્રીજામાં આચાર્યને, ચોથામાં ઉપાધ્યાયને અને પાંચમાંમાં માધુને નમસ્કાર કરાવેલો છે. એ પાંચે પરમેષ્ઠી કહેવાય છે. પહેલા પરમેષ્ઠીના ૧૨, બીજાના ૮, ત્રીજાના ૩૬, ચોથાના ૨૫ અને પાંચમાના ૨૭ ગુણો ગણાવાય છે. એ બધા ગુણોની કુલ સંખ્યા ૧૦૮ ની થાય છે.

મોહન—ગુરુજી ! એ ૧૦૮ ગુણો યાદ કરાવવા ૧૦૮ પારા રાખ્યા જણાય છે, નહિ વારુ ?

ગુરુ—હા. વિદ્યાર્થીઓ ! નવકારનાં નવ પદોમાંનું એકેક પદ શુદ્ધ ભાવથી મનમાં બોલતા જવું અને એકેક પારો સેરવતા જવો. એ પ્રમાણે બધા પારા સેરવી જઈએ તો એક છૂટી નવકારવાળી ગણી કહેવાય. આમ કરવામાં બાગ નવકાર પૂર્ણ થાય. જો આપણે નવકાર મનમાં સંપૂર્ણ ગણી એકેક પારો સેરવતાં જઈ નવકારવાળી પૂરી ગણીએ તો તે બાંધી નવકારવાળી ગણી કહેવાય. આપણે દરરોજ એક નવકારવાળી તો જરૂર ગણવી જોઈએ. એ ગણતી વેળા હોંક ફફડાવવા નહિ તેમજ શરીરને હલાવવું નહિ. વળી મનમાં બીજો કશો વિચાર ન કરતા મનને એમાં જ પરોવી રાખવું. આપણે આવી રીતે નવકારવાળી ગણીએ તો આપણને પંચપરમેષ્ઠીનું ધ્યાન ધર્યાનો લાભ મળે નવકારવાળી વડે આવો ઉત્તમ લાભ મળતો હોવાથી આપણાથી એને ગમે તેમ રખડતી ન મૂકાય કે એ ભોયને અડકાડાય નહિ.

કિરાણુ ૨૯ મું. જિનપૂજન

ઉઝ્યો છે સોનાનો સૂરજ આને આગણે રે,
આલો સજની! નિર્મળ જળથી કઠીને સ્નાન,
લાવે ભજ્યે જિનજી આપણ મંગમા રે. ૧

(સાખી)

વિસંખ ના કરવો ઘેરે, ધર્મકરણીમા ખેન!
સમજાવે એમ મુનિવરો, ધર્મ કર્યે સુખચેન.
પહેરી વસ્ત્ર પવિત્ર અંગે મૌએ હોસથી રે,
જઠએ મંદિર લઈને પૂજનના સાધન, લાવે ૨

(સાખી)

ભરો કળશ આ જળ વડે, ટાળતા સૌ દોષ,
સ્નાત્રવિધિ પૂજી કરો, બાંધીને સુખકોષ.
કરજે ત્રણે ચોક્ષાં વસ્રોથી અગલૂછણા રે,
જેથી ના ગેદે એકે લીનુ અગ, લાવે ૩

(સાખી)

ચદનવાળી વાડકી, ને ફૂલથી શોભિત થાળ,
રાખી હાથા હાથમા, કરો પૂજ સમકાળ.
નવ અંગોએ ચદનપૂજ કઠીને પ્રેમથી રે,
તાલ અડાવો સુગંધી મુદર ફૂલ, ભાવે ૪

(સાખી)

જ્યણા ને વિવેકથી, દ્રવ્યપૂજ કઠી આમ,
ભાવપૂજન લાવે કરો, જાગે દુઃખ તમામ.
શાણી સહિયર! તમને બીનુ શુ કહેતું પડે રે,
જિનપૂજનથી નિજ માર્થક થાય જીવન, ભાવે ૫

કિરણ ૨૪ મું. ખાધો લાડવો

કોઈ એક ઝાગમા એક તાપસ ગઢતો હતો. તેણે પોતાના આશ્રમની નજીક એક સરસ બાગ બનાવ્યો હતો. બાગમા વચ્ચોવચ્ચ એક સુંદર કુંવારો હતો એની ચારે બાજુએ લીલુછમ ધામ ઉગેલું હતું. ભતભતના વેલાઓ હતા ભંસુ, દાડમ, જમરુખ વગેરેનાં ઝાડો પણ હતા. તાપસ એ બાગની પૂરેપૂરી મંભાળ રાખતો હતો

એક દહાડો સવારે તેણે બાગમાં ગાયના પગલા પડેલા દીકાં. એ જોઈ તેને વિચાર થયો કે જરૂર કોઈ હરામખોર મારા બાગમા પોતાની ગાય ચરાવી બધ છે. મારે એની તપાસ કરવી જોઈએ. એમ વિચારી હાથમા મોટી ડાગ લાંબને તે રાત્રે બાગની ચોષ્ટી કરવા બેઠો એડો થોડી વારમા આકાશમાથી એક ગાય એ બાગમા ઉતરી આવી અને ચરવા લાગી. તે ઉડીને જતી ન રહે તે માટે પેલા તાપસે ગુપચુપ તેની પાસે જઈને તેનું પૂછકું પકડી લીધું ગાય તો તાપસને સાથે લાંબને ઉડી અને ભેતભેતામા સ્વર્ગમા પોતાના મહેલમા આવી પહોંચી પછી તેણે તાપસને કહ્યું કે હું કામધેનુ છું. આ મારો મહેલ છે તારો બાગ મને બહુ ગમે છે, તેથી હું ગેજ ત્યા રાત્રે ચરવા આવું છું. તું મને ચરવા દેશે તો એના બદલા તરીકે હું તને મિહકેમગીઆ લાડવા ખાવા આપીશ

એ સાંભળીને તાપસ ગળ રાળ થઈ ગયો કામધેનુએ એને પેટપૂર લાડવા ખાવા આપ્યા. તે રાત્રે તો તે ત્યા જ રહ્યો. બીજે દિવસે રાતના ગાય આકાશમાથી નીચે ઉતરી ત્યારે એ પણ તેને પૂછડે વળગી પોતાના બાગમ ઉતર્યો પછી ન્યારે ન્યારે એને લાડવા ખાવાનું મન થતું ત્યારે ત્યારે તે કામધેનુને પૂછડે વળગી એના મહેલે જતો

તાપસ કામધેનુને ત્યા જતો ત્યારે તે ચોવીસ કલાક સુધી આશ્રમમા પાછો આવતો નહિ આથી ચેવાઓને નવાઈ લાગતી એક વાર તેમણે તાપસને પૂછ્યું કે

રાત્રીના રાત્રે ક્યા બન્યો છો અને સવારના પણ કેમ પાછા આવતા

કિરણ ૩૦ મુ ઉપાશ્રય ભાગ ૧ લો

ચાર દિવસ ઉપર અહીં એક મુનિગજ પોતાના ત્રણ શિષ્યો માથે પધાર્યા તે વેળા શ્રીસતે એમનું ધામ્નગ્વી મામૈયુ કર્યું અને એમને ઉપાશ્રયમ ઉતારો આપ્યો

આજે ગુરુ મહારાજ જાતે વ્યાખ્યાન વાચનાર હતા તેથી વણા લોકો ઉપાશ્રયે જતા હતા નિરજના પણ એની મોટી બેન મનોરમા સાથે ઉપાશ્રયે જતી હતી રસ્તે ચાલતા એણે મનોરમાને પૂછ્યું કે તમે ઉપાશ્રય કોને કહો છો ?

મનોરમા—ઉપાશ્રય એ એક જાતનું મકાન છે. એ આપણા લોકોને શાંતિથી સામાયિક, પોપપ વગેરે ધાર્મિક ક્રિયા કરવાના કામમા આવે છે મુનિગજ હોય ત્યારે તેમને રહેવા માટે એ કામ લાગે છે.

નિરજના—ઉપાશ્રય કોણ બંધાવતું હતું ?

મનોરમા—મોટે ભાગે શ્રીસવ ઉપાશ્રય બંધાવે છે કેટલીક વાર કોઈ પૈસાગ્ર આવક પણ એ બંધાવે છે અને શ્રીમનને સોંપી દે છે કોઈ પણ મુનિગજને ઉપાશ્રયમા ઉતરણ હોય તો તેમને ઉપાશ્રયના માલિકની કે વહીવટ કરનારની ગ્લ લેવી પડે છે જો, આ આપણો ઉપાશ્રય આઓ

નિરજના—અહીં કેટલા મુનિરાજ છે ?

મનોરમા—ચાર નિરજના! લોકો આવો સવાસ ન પૂછના એમ પૂછે કે અહીં કેટલા ઠાણા છે ?

નિરજના—ઠાણા એટલે શું ?

મનોરમા—ઉપાશ્રયમા જેટલા સાધુઓ કે જેટલી સાધ્વીઓ હોય તેમને ઠાણા કહેવામા આવે છે. ઠાણાના ઘણા અર્થો થાય છે અહીં એનો અર્થ ગાયતરી કરાય છે.

આમ વાતો કરતી કરતી એ બે બેનો ઉપાશ્રયમા દાખલ થઈ. ગુરુ મહારાજ ઊંચી પાટ ઉપર બેઠા હતા એમની પાછળ ભંતિ પૃથ્વી ટંગેલું હતું

ન બાધા ઉપર ચંદ્રવો આવેલો હતો. એમની ત્રેડે એક નીચી પાટ હતી. તે ઉપર એમના ત્રણ સિધ્ધો બેસા હતા. એ બધાને વદન કરીને મનોગમા નિરજના સ્ત્રીવર્ગને માટે ગખેલી જગ્યામા બેસા. વ્યાખ્યાન શરૂ થવાને હજી થયું હતી. નિરજનાએ મનોગમાને પૂછ્યું કે બેન! ગુરુજની મામે બાજક ઉપર શું બેસે છે?

મનોગમા—ડવણી.

નિરજના—કહ વારુ?

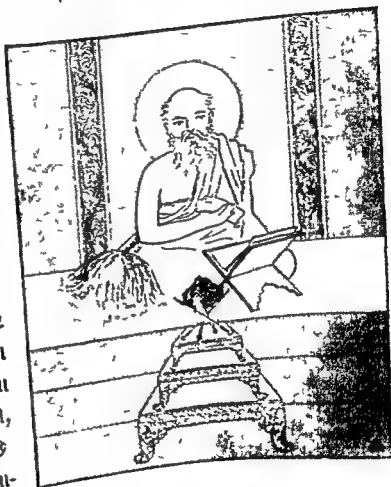
મનોગમા—જે, પેલું ઘાની ચાંદ દાડીવાળું મન. એ દાંડીઓ છૂટી પડી જાય તે માટે એમા રહે એક કાણું પાડી દોગે પોગવેલો છે. વળી એ દરેક દાંડી બગબગ રહે તે માટે દાંડીના ઉપરના ભાગમા પણ એકેક કાણું પાડી એમા પણ દોગે પોગવેલો છે. જો, ત્યાં આપનાચાર્ય મૂકેલા છે

નિરજના—તમે સ્થાપનાચાર્ય દોને કહો છો?

મનોગમા—ડવણીના ઉપર પોટલી લેણ છે તેને.

જો, હવે ગુરુજ વ્યાખ્યાન શરૂ કરે છે. ચાલો, આપો એ એક ચિંત

માનવીએ

કિરણ ૩૧ મુ. ઉપાશ્રય ભાગ ૨ જો

૨૨

૨૩

પહેલુ વ્યાખ્યાન પૂર થતા ગુરુજીએ મુહુર્તનિતુ પરિવેશણ કર્યું. એટલા વખતમા કેટલીક શ્રાવિકાઓએ મહુલી ગા' પછી કેટલાક શ્રાવકોએ એ, કેટલીક શ્રાવિકાઓએ ઉપવાસ વગેરેના નિયમો લીધા કેટલાક ઘેર ગયા. ત્યાં પછી બીજી વ્યાખ્યાન શરૂ થયું તે પર થતા બંધા ઊભા થયા. કેટલાકે ગુરુજી પાસે જઈ તેમને વદન કર્યું ધીર ધીરે બધા વિખરાવા લાગ્યા. ગુરુજીએ પાંચાઉપરથી ઊઠવા માલ્યુ નેમણે જમણી બાજુએ મૂકેલુ રત્નેહરણ હાથમાં લીધું ને એ ડાબી બગવમા રાખી તેઓ ઊભા થયા એ નેહને નિગમનાએ મનોરમાને પૂછ્યું કે આપણા ગુરુજીએ બગવમા પેટુ ચરવળા જેવુ શું રાખ્યું ?

મનોરમા—ઓરો એનું બીજી નામ રત્નેહરણ છે. એ આપણા જૈન સાધુની નિશાની છે એ બહુ પોચો ને મુવાળો હોય છે. એના વિના આપણા સાધુઓને જગ પણ ચાલે નહિ હમેશા એ તેમની સાથે જ હોય

નિરજના—એવો તે ઓરો ગા ખપમા આવે છે ?

મનોરમા—આપણા માનુષ્યોને જમીન પૂંજ્યા વિના તે ઉપર બેસવાનો નિષેધ છે, કેમકે પૂંજ્યા વિનાની જમીન ઉપર બે કોઈ જીવજતુ હોય તો ત્યાં બેસવાથી તેને ઇન્ત થાય. દયા એ ધર્મનું મૂળ છે. સાધુઓએ તો ખાસ કરીને દયા પાળવી જ જોઈએ તેઓ ઊંચમા પામુ બદલે તો તે વારે પણ એ પાસા તરફનો ભાગ તેઓ પૂજ લે આ પ્રમાણે જગ્યા પૂજવા માટે ઓવો કામમા આવે છે

નિરજના—ઓનાની દશીઓ પણ ચરવળાની પેઠે ઊનની હોય છે કે ?

મનોરમા—હા

નિરજના—એનું ચરવળાની પેઠે ઓનાને લાકડાની દાડી હોય છે કે નહિ ?

મનોરમા—ઓનાને પણ લાકડાની દાડી હોય છે, પરંતુ એના ઉપર કપડું વીંટાળેલું હોવાથી એ દેખાતી નથી એ કપડાને ઓનાનો પાટો કહેવામા આવે છે

નિરજના—આપણા ગુરુજીએ ચાવવા માલ્યુ એટલે આ રોતરજીનો છેડો કેમ વાળવામા આવ્યો ?

મનોરમા—આપણા સાધુઓને શેતરઘ, ગાલીચો, જાળમ કે એવા કોઈ
જેમણે ઉપર પગ મૂકીને ચાલવાનો નિષેધ છે, કેમકે એના ઉપર ચાલનારને
શું છે તેની ખબર પડે નહિ. જો તેઓ એના ઉપર પગ મૂકે તો કદાચ
તેનીચેની જમીન ઉપર જીવજંતુ હોય તો તે કચડાઈ જાય.

આ પ્રમાણે વાતચીત કરતી કરતી બંને બેનો દાદા આગળ આવી પહોંચી.
તેમાં નિરંજનાની નજર હંડાસન ઉપર પડતા તેણે

મોરમાને પૂછ્યું કે આ શું પછું છે ?

મનોરમા—એ હંડાસન છે.

નિરંજના—એ શેતું બનાવેલું છે ?

મનોરમા—એ મોરના પીછાંની સળીઓમાંથી બના-
વેલું છે.

નિરંજના—આલું હંડાસન શા કામમા આવે છે ?

મનોરમા—એ એક જાતની સાવરણી છે. એ ઉપા-
શ્રયમાં તેમજ મંદિરમાં કાળે કાઢવા માટે વપરાય છે.

નિરંજના—કાળે કાઢવો એટલે શું ?

મનોરમા—કોઈ જીવજંતુને ઇજા ન થાય તેવી રીતે
મંલાળીને કચરો કાઢવો તે. નિરંજના ! હવે તારે હંડાસન
સિંધે કંઈ પૂછવું છે ?

નિરંજના—ના.

મનોરમા—ત્યારે ચાલો, આપણે હવે ઘેર જઈશું.

બંને બેનો દાદા નીચે ઉતરી તો બદામની પ્રલાવના થતી હતી તે જોઈને
નિરંજનાએ પૂછ્યું કે બેન ! અહીં બદામ કેમ આપવામા આવે છે ?

મનોરમા—જેમ કોઈ ખુશાલીના પ્રસંગે આપણે ત્યાં કોઈ આવ્યું હોય તો
આપણે તેનો સત્કાર કરીએ છીએ તેમ આ બદામ આપીને વ્યાખ્યાન માલખવા
આવનારનો સત્કાર કરાય છે. ભલે પછી એ સાધાર્મિક હોય કે ન હોય

નિરજના—તમે સાધર્મિક કોને કહો છો ?

મનોરમા—જે લોકો એક જ ધર્મ પાળતા હોય તેઓ એક બીજાના સાંગ કહેવાય છે. જેમ આપણે જૈન ધર્મ પાળીએ છીએ તેમ બીજા જે કોઈ એ પાળતા હોય તેઓ આપણા સાધર્મિક કહેવાય અને આપણે તેમના સાંગ કહેવાઈએ પ્રભુએ આપેલો ઉપદેશ સાલજવા આવનારને આમ બદામ આપે તે પ્રભાવના કમી કહેવાય છે પ્રભાવના તરફ પતામા, લાકુ કે નાળિયેર અપાય છે. કોઈક વાર રુપિયાની પણ પ્રભાવના કમી છે.

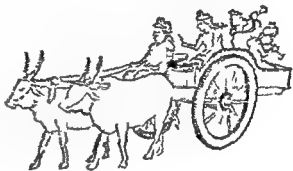
કિરણુ ૩૨ મું વરઘોડો

જે બાદરવા સુદ પાંચમ હોવાથી આપણો ધાર્મિક વરઘોડો નીકળનાર દિવસનું માર્ગ કપડાં પહેરી લોકો એ વરઘોડામા જતા હતા. એ જોવાને સ્ત્રીઓ ભયભા લેતા થતા હતા. મણિલાલ પણ એના લતીજ વિનોદને કારણે એ તરફ જતા હતા. તેઓ બજાર આગળ આવી પહોંચ્યા એવામાં જ્યાં અવાજ મંડળાવા લાગ્યો. એ સાલળીને વિનોદ બોલ્યો: કાકા! આટલામાં કેવાવાં હોય એમ લાગે છે, ખરું કેની?

મણિલાલ—હા. આ સામેથી વરઘોડો આવે છે. આપણે અહીં ઊભા રહીશું એ વરઘોડો મારી રીતે જોઈ શકાશે.

વિનોદ—આ ગાડું આવ્યું.

મણિલાલ—ખરી વાત. ને, એ કાકા ત્રણ જણ ઘેરેલા છે. એક એ નગાગ વગાડે છે અને બીજા ત્રણ પીપી વગાડે છે.

વિનોદ—કાકા! આ તો કોઈ ભુદી નતની ગાડી આવી.

કાકા—જે, એ ગાડીને ચાર પૈડાં છે એ દરેક પૈડા ઉપર લાકડાની એકેક પૂતળી છે જેમ જેમ ગાડી ચાલતી જાય છે તેમ તેમ એ પૂતળીઓ ગોળ ગોળ ફરતી જાય છે.

વિનોદ—આ ગાડીમાં વચ્ચેવચ્ચે કેવી મોટી ધન છે! અહાહા! એ કેવી સરસ છે! આવી ધન તો મેં આજે જ જોઈ.

કાકા—આપણે એ ધનને ઇન્દ્રધન કહીએ છીએ. આવો ઇન્દ્રધન આપણા ધણાખગ ધાર્મિક વરઘોડામાં હોય છે.

આ પ્રમાણે કાકા ને ભત્રીજા વચ્ચે વાતચીત ચાલતી હતી તેવામાં ।
વાજવાળાની ટુકડી આવી. એમનો એક માણસ પાઠે પગે ચાલતો હતો. એ
હાથમાં બ્યુગલ હતું એ લોકોને વિનોદે મણિલાસને પૂછ્યું કે પેલાના હાથમાં શું છે

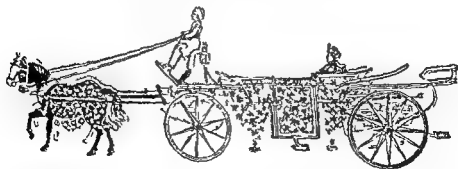
મણિલાસ—એ વાતુ છે આપણે એને બ્યુગલ (bugle) કહીએ છીએ. કે
અગ્રેજી ગાળે છે બે, હવે એ માણસ મોઢેથી કૂકીને એ વગાડે છે

થોડી વારે વિનોદનું ધ્યાન એક મોટા નગારા તરફ ખેંચાયું. એક માણસ
એ નગારું ખમ્મે લટકાવેલું હતું બીજો માણસ એને બંને બાજુથી વગાડતો હતો.
એ લોકોને તેણે મણિલાસને પૂછ્યું કે આ વળી કેવું વાતુ છે ?

મણિલાસ—એ પગમ છે. એ વાજની બંને બાજુએ ચામડું મઢેલું છે
તેથી એ બંને બાજુથી વગારી શકાય છે

વિનોદ—કાકા ! પેલું પખાવ જેવું વાતુ કેવી રીતે વગાડાતું હશે ?

મણિલાસ—એ વાતુ પણ કૂક મારીને વગાડાય છે. આપણે એને મશકવાતુ
કહીએ છીએ. અગ્રેજીમાં એને બેગપાઇપ (bag pipe) કહે છે.

વાજવાળાની પાછળ એ બોટાની સુદર ગાડી આવી એ વિનોદને બતાવી

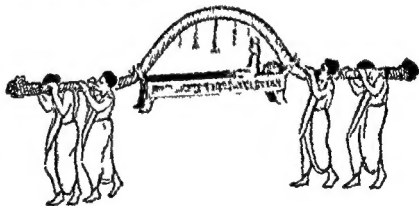
ભૂતિયે કહું કે આ ગાડી કેવી સરસ શણગારેલી છે ! આપણે આવી ગાડીને
 કહીએ છીએ. કેટલાક એને ચારટ પણ કહે છે. જો, એમાં પેલો કુખાર
 મામથી બેઠો છે ! એણે કેવો સરસ ફેંટો બાંધ્યો છે. આ પ્રમાણે ચારટમાં
 બેઠોને કે છોકરી બેઠેલ હોય તેને આપણે સાંબેલો કહીએ છીએ. જો, હવે
 એ પછી એક સાંબેલો આવતો જાય છે.

છેત્રો સાંબેલો પસાર થતાં વાજવાળાની એક મોટી ટુકડી આવી. એમાના
 તે માણસે ભપકાદાર અને એકસરખો પોપાક પહેર્યો હતો. એ ટુકડી આગળ

ચાલતા સાજન મહાજન ધીરે
 ધીરે આવી પહોંચ્યું. એની
 આગળ સાધુઓ નીચી નરસે
 અને ધીમે પગલે ચાલતા હતા.
 સાજન મહાજનની પાછાડે એક

પાલખી હતી. એને
 ચાર માણસોએ ખભે
 ઉપાડેલી હતી. એની
 આગળ એક માણસ
 જળધારા કરતો કરતો
 ચાલતો હતો અને
 બીજા એક માણસ

થાળી વગાડતો વગાડતો ચાલતો હતો.

પાલખીને જોઈ વિનોદે કહું કે મારાં ભુતો તો ખરા, આ શું આવ્યું ?

મણિલાલ—એ પાલખી છે.

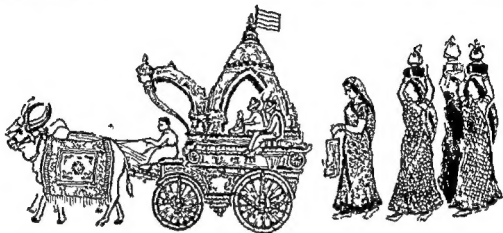
વિનોદ—એમાં શું છે ?

મણિલાલ—એમાં મળાની પ્રતિમા પધરાવેલી છે.

પાલખીની પાછળ કેટલાક પ્રજાનો

સસ લેતા ચાલતા હતા તેઓ

ખૂબ તાનમા આવી ગયા હતા વિનોદને એ જોવાની બહુ મજ પડી. તેઓ આગળ આસ્યા એટલે જોતજોતામા રથ દેખાયો. એના ઉપર ધન ઝગતી હતી

ગ્યને બે બળદ જોડેલા હતા એ બળદોને પણ સાગી ગીતે રાણુગારેલા હતા રથની જમણી બાજુ ફાનસ ને ડાળી બાજુ ધૂપદાની લાધને એકેક જણ ચાલતો હતો. રથને જોતા જ વિનોદ બોલી ઊઠ્યો: આ કેવો સરસ રથ છે !

મણિલાલ—સાચી વાત. જો, એ રથમા પણ પ્રતિમા છે. તું એને હાથ જોડ અને પગે લાગ.

વિનોદે બે હાથ જોડી નમસ્કાર કર્યા. એવામાં રથ આગળ ચાલ્યો અને એની પાછળ પાછળ ચાલતી સ્ત્રીઓ નજરે પડી. એ સ્ત્રીઓની આસપાસ દોરી ઝાલી થોડાક પુરુષો ચાલતા હતા સ્ત્રીઓની આગલી હારમાની એક સ્ત્રીના હાથમાં ગમણુદીવો હતો એ જોઈને વિનોદે એના કાકાને પૂછ્યું કે પેલી સ્ત્રીના હાથમા શું છે ?

મણિલાલ—એ તો દરેક વરવોડામા હોય છે તે ગમણુદીવો છે.

વિનોદ—અને આ સ્ત્રીઓને માયે શું મૂકેલું છે ?

મણિલાલ—એ વડા છે અને એ દરેકના ઉપર એકેક નાળિયેર છે. આપણે એને ફુંભ કહીએ છીએ

અર્થ-સૂચી

અ

અરિહંત=પરમેશ્વર, તીર્થંકર

અંગલ્લહુ=પ્રભુની પ્રતિમા લૂંટવાનો મદદે કપડાનો કકડો

આ

આચાર્ય=માધુઓના સુખી

આરાધના=અનુકૂળ વર્તન, ભક્તિ

ઉ

ઉત્તરાસંગ=ઉત્તગસપ, પીછોડીને જમણા હાથની ભગલમાથી લઇને
ડાળા હાથના ખભા ઉપર છેડા આવે તેમ નાખવી તેઉપવાસ=આખો દિવસ અને રાત જમ્યા વગર રહેવું અને પ્રાણી
પીવું હોય તો ઉકાળેલું જ પીવું તે

ઉપાધ્યાય=ભણાવનારા સાધુ

એ

એકાસણુ=ચિર આમને જેમી એક જ વાર જમવું અને ઉકાળેલું જ
પાણી પીવું તે

ગ

ગાહંલી=અમુક અમુક પ્રસંગે ગવાતું શુરુનું ગીત

જ

જયણા=કોઈ જીવજતુને દુઃખ ન થાય તેવી રીતે વર્તવાનો ખ્યાલ,
ઉપયોગ

જિનપૂજન=અરિહંતની પૂજા

ઢ

ઢવ્યપૂજન=જળ, ચદન, ફૂલ વગેરેથી કરાતી પ્રભુની પૂજા

ન

નવ અંગો=(૧) બે પગના બે અંગુઠા, (૨) બે પુનઘ, (૩) બે હાથના
બે કાઠા, (૪) બે ખભા, (૫) માથાનો સૌથી ઉપરનો ભા ૧,
(૬) કપાળ, (૭) ગળું, (૮) હૃદય અને (૯) ફટી
નિરજન=નોવ વચના

પ

પહિલેહણુ=મુકુપત્તિ વગેરે બરાબર જોડી તે, પ્રતિવેખન
પૂર્વણુ=શવનુને દુ ખ ન થાય તેમ બરાબર સાફ કરણુ
પોષધ=ઓછાનુ ઓછુ એકાસણુ કરીને દહાગે, રાત કે ચોવીસે કલાક
સુધી ડરાની એક ધાર્મિક ક્રિયા

ભ

ભાવપૂજા=પ્રભુના શુણો ગાવા તે

મ

મંગળદીવો=આરતી પડી ઉતારાતો દીવો
મુકુપત્તિ=મોડુ હાખા માટે વપરાતો વચનો કકડી, મુખવચ્ચિકા

વ

વ્યાખ્યાન=વખાણુ વિવેચન, ઉપદેશ
વહાર=નાથુ કે સાધવીનુ એક સ્થગેથી બીજે સ્થળે જવું તે.

સ

સંઘ=સાધુ, સાધવી, શાવડ અને શ્રાવિકાનો સમુદાય
સિદ્ધ=મોમે ગયેલા પ્રભુ
સ્નાનવિધિ=પ્રભુની પ્રતિમાને નવઝાવવાની